

رشد مابسه‌فراه

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی برای معلمان و دانش‌جو معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش
www.roshdmag.ir | دوره نوزدهم، بهمن ۱۴۰۱ | شماره پدربپی ۱۴۷ | صفحه ۴۸

دنیای پُر آشوب مجازی

حسین معافی
اثر انگشت نامرئی

سعید کوچکی
ظهور فناوری در زندگی

طاها دولت‌آبادی
رسانه در گذر زمان

حسین غفاری
هویت نوجوان؛
از شکل‌گیری تا اثرگذاری

الله معك ما فاطمة الزهراء

درس زندگی حضرت زهرا (سلام الله عليها) برای ما

عزیزان من، جوانان عزیز! امروز در دوران جمهوری اسلامی این فرصت برای آحاد جامعه هست که درست حرکت کنند، درست زندگی کنند، مؤمنانه زندگی کنند، با عفت زندگی کنند. درس زندگی صدیقه طاهره، فاطمه زهرا (سلام الله عليها) این است برای ما: تلاش، اجتهاد، کوشش، پاک زندگی کردن؛ همچنان که آن بزرگوار یکپارچه معنویت و نور و صفا بود: **الْطَّهْرَةُ الظَّاهِرَةُ الْمُطَهَّرَةُ النَّعْيَةِ النَّعْيَةِ [الرَّضِيَّةِ] الرَّكِيَّةِ؛** پاکی و آراستگی و تقوا و نورانیت آن بزرگوار، همان چیزی است که در طول تاریخ تشییع بر معارف ما سایه افکن بوده است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی

بیانات در دیدار جمعی از مداحان اهل بیت علیهم السلام ۱۳۹۳/۰۱/۳۱

وزارت آموزش پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

رشده

مجله افرا

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی برای معلمان و
دانشجو معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش
www.roshdmag.ir
دوره نوزدهم، بهمن ۱۴۰۱
شماره پیاپی ۱۴۷
۴۸ صفحه

خانواده مجلات رشد
همه تلاش خود را کرده است
تا این مجله در دسترس عموم
جامعه تربیتی کشور باشد و همه
مخاطبان در مهین عزیز اسلامی‌مان
امکان تهیه آن را داشته باشند.

۷۵۰۰۰ ریال

مدیر مسئول: محمد صالح مذبني
سر دبیر: فریدالدین حداد عادل
مدیر داخلی: مریم موسوی
مدیر هنری: کوروش پارسنازاد
دبیر عکس: اعظم لاریجانی
ویراستار: کبری محمودی
طراح گرافیک: احمد قائمی مهدوی

نشانی پستی دفتر مجله:
تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۶۶
صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۴۵۸۵
تلفن: ۰۲۱-۸۸۸۳۱۱۶۱-۹ داخلی ۵۰۴
تلفن‌های امور مشترکین:
۰۲۱-۷۷۶۳۳۲۰۸
صندوق پستی امور مشترکین:
۱۵۸۷۵/۳۳۳۱
وبگاه:
www.roshdmag.ir
رایانامه:
Email:farda@roshdmag.ir

چاپ و توزیع: شرکت افست

برای اشتراک
مجلات رشد رزمینه
را پویش کنید

دبیر
این شماره
با موضوع:
«جایگاه رسانه در سبک زندگی
ایرانی اسلامی»
محمد مهدی فرشی

- ۲ فضای به شدت غیرمجازی / فریدالدین حداد عادل
- ۳ دین در مسیر دیجیتال / امیرمهدی سلیمان نژاد
- ۶ شیوه ما باید این گونه باشد / حمیده بهرامی
- ۸ امان از این افزودنی‌های غیرمجاز! / مریم عظیمی
- ۱۱ اثر انگشت نامرئی / حسین معافی
- ۱۴ پویانمایی و دیانت / پریسا فرج پور
- ۱۶ رسانه در گذر زمان / طاهای دولت آبادی
- ۱۸ این فهرست را جایی یادداشت کنید! / فرشته حجتی
- ۲۲ یادگیری مشاهده‌ای، رونویسی و تقلید / امیر عابدی قادری
- ۲۶ سبک زندگی ایرانی - اسلامی در رسانه‌ها / میلاد حبیبی اصل
- ۳۰ صدا، تصویر، آموزش / سعید رحمتی قدیر
- ۳۲ الگوهای ما / معصومه بخشعلی پور
- ۳۶ معلمان، رسانه و سبک زندگی ایرانی اسلامی / حدیثه رضایی
- ۳۸ امنیت در شبکه‌های اجتماعی / مهدی درویش زاده
- ۴۰ تأثیر رسانه‌های تصویر / مهدی درویش زاده
- ۴۲ سواد رسانه‌ای / طاهای دولت آبادی
- ۴۴ سه ضلعی هویت‌ساز / محمد حسین صادقی
- ۴۵ هویت نوجوان، از شکل‌گیری تا اثرگذاری... / حسین غفاری
- ۴۶ ظهور فناوری در زندگی / سعید کوچکی
- ۴۸ معرفی کتاب

نویسندگان و مترجمان محترم!

این مجله متعلق به شماسست، تجربه‌های ناب، ایده‌ها و حاصل پژوهش‌های خویش را در اختیار دفتر مجله قرار دهید تا با انعکاس آن‌ها در مجله، علاقه‌مندان به این حوزه در تجربه‌های شما شریک شوند. از شما عزیزان تقاضا داریم:

- مقاله‌هایی را که می‌فرستید، با موضوع مجله مرتبط باشند و در جای دیگری چاپ نشده باشند.
  - مقالات حاوی مطالب کلی و گردآوری نباشند.
  - مقاله ترجمه شده با متن اصلی هم‌خوانی داشته باشد و متن اصلی نیز همراه آن باشد. چنانچه مقاله را خلاصه می‌کنید، این موضوع را قید فرمایید.
  - نثر مقاله روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد و در انتخاب واژه‌های علمی و فنی دقت شود.
  - در نگارش مقاله از منابع و مآخذ معتبر استفاده شود و در پایان آن، فهرست منابع بیايد.
- آرای مندرج در مقاله‌ها و گفت‌وگوها ضرورتاً مبین نظر دفتر انتشارات و فناوری آموزشی نیست و مسئولیت پاسخ‌گویی به پرسش‌های خوانندگان با خود نویسنده یا مترجم است.

فضای به‌شدت غیرمجازی

فریدالدین حداد عادل

در روزگار حاضر، یکی از معضلات مسئولان فرهنگی و آموزشی، فضای مجازی است؛ عالمی که از عرصه بازی و سرگرمی شروع شد، اما امروز به‌شدت هویت‌ساز است و در زمینه‌هایی غیر از بازی و تنوع فرهنگی و سرگرمی کاملاً اثرگذار است. در حالی که خانواده‌ها، مربیان و دست‌اندرکاران فرهنگی و اجتماعی کشور متصدی برنامه‌ریزی برای زندگی کودک، نوجوان و جوان هستند، او به واسطه برخورداری از اینترنت و ابزارهای آن، کاملاً در حال هدایت‌شدن به هر سوی دیگر است. گوشی‌های تلفن همراه مرکب‌های راهواری هستند که مخاطب خود را با سرعت به‌سوی مقصدی که می‌خواهند می‌برند؛ حتی اگر او نخواهد، حتی اگر او نداند و حتی اگر پدر و مادرش به‌شدت این مسیر را نپسندند. درباره این موضوع چند نکته را تقدیم می‌کنم:

۱. اولین مسئله ما در مواجهه با فضای مجازی، تعریفمان از «ما» است. این ما هستیم که هوش مصنوعی را شناخته‌ایم، و گرنه هرکسی اگر مقداری مطالعه هدفمند در این عرصه داشته باشد، متوجه می‌شود با چه چیزی روبه‌روست. «ما» یعنی والدین، معلمان و مربیان، مسئولان وزارخانه‌های آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت ورزش و جوانان و... تعداد قابل‌ملاحظه‌ای دفتر و نهاد و گروه و بنیاد فعال در عرصه برنامه‌ریزی و آسیب‌شناسی برای کودکان و نوجوانان و جوانان. این ما بوده‌ایم که «فیلم ویدئو» را شناختیم و تا به امروز همچنان سلسله‌وار ادامه داده‌ایم و اکنون نیز کلاب‌هاوس و اینستاگرام را نمی‌شناسیم.

ما اگر هوش مصنوعی و فضای مجازی را درست شناخته‌ایم، بزرگ‌ترهایی داریم که اصولاً از چند و چون آن و بدیهی‌ترین امور آن بی‌اطلاع‌اند. این‌گونه است که همه با اعتمادبه‌نفس قابل‌ملاحظه، درباره این عرصه نظر می‌دهیم و عمدتاً بدون شناخت و شوق، این جهان جدید را نقد و نفی می‌کنیم.

برای مواجهه درست با فضای مجازی و جهان دیجیتال، اولین چیزی که باید تغییر کند، همین «ما» است. اگر ما خودمان را مدبرانه به‌روزرسانی نکنیم، اتفاق بدی رخ خواهد داد و نسل بعدی به‌طور جدی خود را از ما نخواهد دانست!

۲. به نظر بنده، یکی از اصلی‌ترین گره‌های موجود در این عرصه، به نام‌گذاری آن برمی‌گردد: «فضای مجازی». بدون عالم هوش مصنوعی و جهان دیجیتال، از بار معنایی آن کاسته است. شأن و منزلتش را کاسته است. ما به هر دلیلی یک پدیده مؤثر و مهم را با نامی غیراثربخش صدا می‌کنیم. چون این عرصه تاکنون از حیث فیزیک غیرقابل لمس بوده است، مجازی‌اش خوانده‌ایم و

این اسم‌گذاری موجب شده است بخش قابل‌ملاحظه و مهمی از اثرات جدی فضای دیجیتال مورد غفلت قرار گیرد. به طرز عجیبی نمی‌بینیم که این پدیده با خانواده، دیانت، جامعه‌پذیری اجتماعی، حکمرانی و نظام تعلیم و تربیت چه کرده است؛ بخشی از این ندیدن به این نام غلط‌انداز برمی‌گردد!

۳. وقتی تعریف «ما» مشخص نیست و این مایی که هستیم، اقتضانات هوش مصنوعی را نمی‌شناسد، به‌طور طبیعی مخاطب خود را نمی‌شناسیم. در عرصه سیاست‌گذاری ما از نسل نوجوان روبه‌رویمان که به اصطلاح نسل «Z» خوانده می‌شود بی‌اطلاع هستیم و در مقابل نسل بعدی که «آلفا»یش می‌نامند، کاملاً بدون اطلاعات هستیم. امروزه ما در برابر نوجوانی قرار داریم که به‌واسطه تربیت روزگارشان این خصوصی‌ها را دارند:

۱. مدرسه و نهاد تعلیم و تربیت را به‌عنوان دانای کل و فعال مایه‌اش عرصه تعلیم و تربیت قبول ندارند.

۲. خانواده آن قداست گذشته را برایشان ندارد، بخش قابل توجهی از روند جامعه‌پذیری در چرخه‌های بیرون از تسلط قواعد اجتماعی خانواده شکل گرفته است.

۳. این نسل به طرز کم‌سابقه‌ای در زمینه‌های گوناگون در معرض داده‌های متنوع است. کسی نتوانسته است و نمی‌تواند دروازه‌های ورودی عقل و روح این جماعت را بر اساس یک رهنامه (دکترین) تربیتی مدیریت کند. این اتفاق معایب و محاسنی دارد، ولی امروزه نقاط ضعف آن چشم‌گیرترند.

۴. قرائت‌های رسمی در بین این گروه پذیرش ندارند و حجیت و مشروعیت آن‌ها با خطر جدی روبه‌روست.

۵. فرهیختگان این نسل خیلی زود مسیرهای تخصصی رشد خود را می‌یابند، چرا که در فضای دیجیتال دسترسی‌ها به انواع دانستنی‌ها سهل و سریع است. به عبارت دیگر، نوجوانان همان‌طور که می‌توانند خیلی سریع مسیر علم و دانش را طی کنند، با سرعتی برابر هم می‌توانند به بزهدارانی زبردست تبدیل شوند.

۶. این نسل هویت و علم خود را از منبعی نادیدنی و غیرمحسوس دریافت می‌کند. هویت او بسیار معنادار و در عین حال برای نسل‌های گذشته و اندیشه‌های پیشین غیرقابل‌باور و پذیرش است. از یک مرحله سنی به بعد، نوجوان بر خود لازم می‌داند مختصات خویش را به اطرافیان و اجتماع بشناساند و به همین دلیل رفتارهایی با درجات متفاوت ناهمگونی و مرکز‌گرایی در قالب آرایش، لباس، تفریح و ابزار وجود اجتماعی و پرستگری دینی از خود بروز می‌دهد.

دین در مسیر دیجیتال

امیر مهدی سلیمان نژاد

دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی و فیلم‌ساز مستقل

شخص و دیگر افراد نامید، در قرآن کریم با عنوان «اتصال» مورد توجه قرار گرفته است. در قرآن تشریح شده که ارتباط جزئی از طبیعت انسان هاست. (سوره الرحمن ۴-۱) ارتباط در تعریف گسترده‌تر اسلامی به انتقال پیام به انسان یا گروه (جامعه) گفته می‌شود. این پیام ممکن است دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها، اطلاعات، عقاید و مواردی از این دست را شامل شود. اما خود ارتباط اسلامی، ارتباطی بر مبنای هدایت وحیانی و سنت پیامبر اکرم (ص) است. توسعه ارتباط به عنوان یکی از عناصر منظم و هماهنگ کننده علوم اجتماعی، در اواخر دهه ۱۹۳۰ در آمریکا مفهوم سازی شد و نخست افرادی مانند **پائول لازارسفیلد**، **کرت لوین** و **کارل هوولند** به پژوهش در خصوص ارتباطات انسانی پرداختند. مطالعه ارتباط از بعد دانشگاهی، روی دو رویکرد تمرکز می‌کند: نوع اول، رویکردی که روی محتوای موقعیتی

همان‌طور که می‌دانیم، تحولات قرن بیست و یکم جوامع را در شرایطی قرار داده است که با کوتاه‌تر شدن فاصله‌ها و مرزهای ارتباطی مواجه شده‌اند و به اصطلاح با دهکده‌ای جهانی روبه‌رو هستیم که کنترل فرهنگی را نیز به دست دارد. رسانه‌ها و کاربران، اطلاعات را به سرعت و با تعدد بالا در اختیار می‌گذارند. به گونه‌ای که این فرایند همچون انفجار بمب، اثرات خود را پخش می‌کند. این انتقال اطلاعات مزایا و معایبی دارد. به طور خاص، برای گروه‌هایی چون مسلمانان، فناوری اطلاعات می‌تواند به عنوان وسیله‌ای در جهت تبلیغ و اشاعه دین مورد استفاده قرار بگیرد. در عین حال، نکات منفی موجود در فناوری مدرن و امکان بهره‌گیری‌های زیان‌آور از آن‌ها باعث می‌شود به دنبال جلوگیری از گسترش آن‌ها باشیم. ارتباط که به‌طور عمومی می‌توان آن را تعامل میان یک

که در آن ارتباط رخ می‌دهد، تمرکز دارد و دیگری رویکردی که بر کارکردهای ارتباط متمرکز است (لارسون، ۲۰۱۱).

اما با مرور مبحث اصلی اشاره می‌شود که در قرن حاضر اشاعه دینی (دعوت) از راه رسانه‌های جدید بسیار مهم و بر نوع بشر مؤثر است.

برقراری ارتباط پیرو فهم اسلام

در میان مزایای چندرسانه‌ای در پیوند با بشریت و دین اسلام می‌توان به امکان انتقال فهمی جامع و صحیح بر پایه هدایت قرآن و سنت اشاره کرد. در واقع، ارائه دعوت به دین از راه مستقیم و غیرمستقیم، هم در قالب ارائه تصویری درست از دین اسلام و هم شکل دادن دید افراد به اسلام و حتی تصحیح برخی باورها و دیدگاه‌های غلط رواج یافته صورت گیرد. همچنین، می‌تواند از دیدگاه‌هایی که به انحرافات اعتقادی، اهانت به شرع و هتک حرمت منجر می‌شود جلوگیری کند.

یادآوری وقف کردن خود در راه خدا

رسانه‌های نوین، به‌غیر از فراهم آوردن فهم اسلام، می‌توانند به مخاطبان، شنوندگان و بینندگان یادآوری کنند که همواره به خدا نزدیک‌تر شوند و در برخی مسائل از پروردگار هراس داشته باشند؛ خطراتی که مسلمانان را تهدید می‌کند، مانند ایدئولوژی‌های کنونی، توطئه‌های شوم برخی کشورها و متحدان آن‌ها علیه اسلام، با استفاده از فناوری قابل کشف است. این افشاگری باید جامع، دقیق، صادقانه و عینی باشد. رسانه‌های نوین بستری برای به‌اشتراک گذاشتن همه مسائل، مصائب و دغدغه‌های امت، به‌ویژه چالش‌هایی هستند که هویت و شخصیت مسلمانان را تهدید می‌کنند.

ایجاد الگوهای عملی برای مسلمانان

از رسانه‌های جدید می‌توان برای ارائه، تبیین و برجسته کردن ارزش‌های هدایت‌کننده امت در جهت بهتر و در عین حال آگاهی از عناصری حرکتی که می‌توانند به مسلمانان آسیب برسانند، استفاده کرد. رسانه‌های مدرن می‌توانند اطلاعات و گزارش‌هایی را در مورد مسائل حلال و حرام برای جوامع، به‌ویژه مسلمانان، منتشر کنند. علاوه بر این، رسانه‌های جدید می‌توانند مطالب متنوعی را در قالب مستندات، اخبار، تحلیل‌ها، مسائل و توصیفات اسلام، به نحو مؤثرتری در اختیار همه اقشار جامعه‌ای که به اینترنت دسترسی دارند، قرار دهند.

نکات منفی

از منظر زیان‌ها، چالش‌های زیادی وجود دارند که گروه‌های گوناگون، به‌ویژه افراد جوان، در مسائل مربوط به معضلات اجتماعی مرتبط با استفاده از رسانه‌های جدید، باید با آن‌ها مواجه شوند. با پیشرفت فعلی، بیشتر نوجوانان و جوانان از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. برخی از این برنامه‌ها فریبده‌اند و خدمات جالب و سرگرم‌کننده متنوعی را ارائه می‌دهند که واقعاً برای نوجوانان و جوانان جذاب هستند. در واقع، انکارناشدنی است که این برنامه‌های اجتماعی مزایای زیادی دارند، از جمله اینکه می‌توان از طریق اتاق‌های گفت‌وگویشان با یکدیگر ارتباط برقرار کرد و در مورد به‌روزترین مسائل بحث کرد. علاوه بر این، آن‌ها به فرد اجازه می‌دهند با هرکسی که می‌خواهد، رابطه برقرار کند. این‌گونه برنامه‌های اجتماعی، همچنین مورد توجه شکارچیان رسانه‌ای و افراد سوءاستفاده‌گر هستند و نوجوانان و جوانان را به‌عنوان قربانیان خود شناسایی می‌کنند.

اعتبار اطلاعات

از جمله چالش‌های استفاده از رسانه‌های جدید، اعتبار اطلاعات است. اطلاعات دقیق و واقعی برای اطمینان از ارائه‌نشدن نادرست خبر و جعل حقایق بسیار مهم است؛ به‌ویژه در موضوعات معرفتی دین که به تأیید نیاز دارند. گروه‌های غیرمسئول همواره به دنبال راه‌هایی برای انحراف و گمراه کردن مسلمانان هستند. برای مثال، با مراجعه صرف به مطالبی از اینترنت، ممکن است اشتباهاتی وجود داشته باشند. بنابراین، برای جلوگیری از سردرگمی و برای تأیید اطلاعات باید به منابع اصلی مراجعه کرد. امروزه بسیاری از مسلمانان از طریق اینترنت یا شبکه‌های اجتماعی به دنبال اطلاعات دینی هستند و بدون تحقیق، به اطلاعاتی که به دست می‌آورند، یقین پیدا می‌کنند. همان‌گونه که در قرآن کریم، در آیه ۶ سوره حجرات اشاره شده است:

ای اهل ایمان! اگر فاسقی خبری برایتان آورد، خبرش را بررسی و تحقیق کنید تا مبادا از روی ناآگاهی، گروهی را آسیب و گزند رسانید و از کرده خود پشیمان شوید.

بازدید از هرزه‌نگاری در اینترنت

جست‌وجو در اینترنت برای مشاهده هرزه‌نگاری یکی از چالش‌های استفاده از رسانه‌های جدید است. مرور وبگاه‌های زیان‌آور بر رشد ذهنی و جسمی انسان تأثیر منفی می‌گذارد. اعتیاد به این‌گونه وبگاه‌های منفی ممکن است به حیثیت و ارزش‌های شخصی آسیب بزند و جرائم

مخلص کلام

لازم است با جسارت و اراده بیشتر با پیشرفت علم و فناوری اطلاعات روبه‌رو شویم. امیدواری وجود دارد که از رسانه‌های جدید به‌عنوان سلاح اصلی اعتلای مبارزات نهضت اسلامی، احیای حقوق اسلام به‌عنوان دین و به‌منظور سامان دادن به زندگی بشر به‌عنوان جانشین خدا روی این زمین استفاده کنیم. رسانه‌های جدید در روند توسعه دینی نقش مهمی دارند. همچنین، با آزادی موجود در آن‌ها، امید است هیچ حزبی با منافع شخصی از رسانه‌ها سوء استفاده نکند و از آن به‌عنوان ابزار تبلیغاتی دستکاری احزاب دیگر و کسب فایده خود بهره نگیرد.

در خصوص نوجوانان که بدنه‌های ساختار اجتماعی به حساب می‌آیند، باید تأکید کرد، لازم است بدنه‌ها نیز محکم و دارای ارزش هویتی خوبی باشند. اگر بدنه‌ها شکننده باشند، ساختمانی که تولید می‌شود، فرو می‌ریزد و خراب می‌شود. بنابراین باید مراقب باشیم. زیرا جهانی شدن برای ما دشوار است؛ چه رسد به قرار گرفتن در معرض برنامه‌هایی که تفکر مثبت و ارزش‌های ناب را ترویج نمی‌کنند. این بدان معناست که نقش آموزش غیررسمی والدین و سرپرستان در خانه باید با رسانه‌ها قابل رقابت باشد. نوجوانان و جوانان باید اطلاعات را از رسانه‌ها دریافت کنند و با توجه به فضای مناسب و بر اساس مبانی دینی و شرعی آن را هضم کنند. این مرحله به راهنمایی والدین و اطرافیان آگاه در جامعه نیاز دارد.

جنسی، مشکلات قانونی، ائتلاف پول و زمان را سبب شود. به عبارت دیگر، وجود وبگاه‌های غیراخلاقی که برای همه افراد، از جمله کودکان مدرسه‌ای، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان به‌راحتی در دسترس است، می‌تواند سبب زندگی را با مشکل مواجه کند. آیه ۳۲ سوره اسرا می‌گوید: و هرگز به عمل زنا نزدیک نشوید که کاری بسیار زشت و راهی بسیار ناپسند است.

انتشار افترا و اخبار جعلی

امکانات جدید رسانه‌های غالباً برای نفع شخصی مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند. نشانه‌های اصلی که بیشتر اوقات با رسانه‌های جدید همراه است، پخش تهمت و شایعات توسط یک طرف، به‌منظور تحقیر و شرمساری در برابر دیگران است. این رفتار، اصول و اخلاق زندگی در جامعه را به چالش می‌کشد. بر اساس آموزه‌های اسلامی، تهمت‌زدن جرم بسیار سنگینی است. در بخشی از آیه ۱۹۱ سوره مبارکه بقره می‌خوانیم: ... و فتنه‌گری (آنان) سخت‌تر و فسادش بیشتر از جنگ و کشتار است ...

امروزه در همه جوامع، فرهنگ تهمت‌پراکنی از طریق شبکه‌های فضای مجازی و غیرمعتبر به یک عادت روزافزون تبدیل شده است. این فرهنگ بر جامعه تأثیر منفی می‌گذارد.

تغییر پارادایم‌های فرهنگی اجتماعی و زبان ارتباطات

نفوذ رسانه‌های جدید که امروزه در زندگی مدرن مسری است، به‌وضوح در تغییر پارادایم فرهنگی اجتماعی و زبان ارتباط موفق بوده است. استعمار زندگی غربی از منظر فرهنگ، پوشش، خوراک، نوشیدنی، رفتار و تفریح، هویت مسلمانان را تغییر داده است. لباس سنتی هر نژاد و قوم تنها لباس رسمی است که در مراسم یا جشن‌ها پوشیده می‌شود، اما این لباس دیگر غرورآفرین نیست.

یکی از نمونه‌های سبک زندگی نوجوانانی که در زندگی روزمره از گرایش‌های غربی پیروی می‌کنند، موضوع «لباس و مد» است. لباس پوشیدن نوجوانان امروزی همواره تحت تأثیر پیشرفت دوران مدرن است.

نکته موردتوجه دیگر، بروز آسیب زبانی است. زبان مکالمه یا چت، به نوشتن ساده، آسان‌تر و غیررسمی تبدیل شده است. برای مثال، عبارت سلام، به طرق گوناگون مانند slm، s و سلم خلاصه شده است. این کلمات به‌وضوح از نظر معانی خود نادرست‌اند.

شیوه ما باید این گونه باشد...

نگاهی گذرا به جایگاه رسانه در سبک زندگی ایرانی اسلامی

حمیده بهرامی | سید میثم موسوی

تصویرگر

اسلام، یعنی قرآن، نوعی رسانه مکتوب است که پیامی را از طرف خداوند برای تمام بشریت، در گستره زمان و مکان پس از پیامبر اسلام (ص) منتقل می‌کند. بنابراین، رسانه به ماهو رسانه، به‌عنوان ابزاری برای انتقال معنا، در سبک زندگی ایرانی اسلامی، به‌عنوان یک فرهنگ پویا و یادگیرنده، جایگاه ویژه‌ای دارد؛ فرهنگی که در آن رشد و تعالی انسان از تولد تا مرگ مدنظر است و هریک از افراد جامعه در این مسیر شدن نیازمند دریافت پیام و اطلاعات به روش‌های گوناگون هستند.

حضور کمی رسانه‌ها با ابزارهای ارتباطی اطلاعاتی جدید از اختراع تلفن تا ظهور فناوری‌های جدید ارتباطی به‌طور چشمگیر افزایش یافته است. ابزارهای برخی از جمله گوشی‌های هوشمند، برنامه‌های ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی بخش‌های مهمی از سبک زندگی انسانی را تحت تأثیر قرار داده‌اند. در دنیای امروز یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده سبک زندگی، نوع و میزان مصرف رسانه‌ای افراد است.

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های سبک زندگی تراز در ایران امروز، فعال‌بودن در حوزه انتقال پیام انقلاب اسلامی ایران به کشورهای دیگر، به‌ویژه مستضعفان جهان است. تلاش برای اصلاح جریان اطلاعات و پیام‌رسانی به اقشار گوناگون جامعه ایران نیز یکی دیگر از شاخصه‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی محسوب می‌شود که اخیراً به‌عنوان جهاد تبیین، در صحبت‌های مقام معظم رهبری بر آن تأکید شده است. پایبندی به هریک از این شاخص‌ها نیازمند توانایی استفاده هوشمندانه و کارآمد از ابزارهای نوین رسانه‌ای است. از این جهت می‌توان رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی را ابزاری مؤثر در انتقال آرمان‌ها و ارزش‌های ایران اسلامی در سطح جامعه و به دیگر کشورها دانست که می‌توانند نقشی پررنگ در سبک زندگی ایرانی اسلامی داشته باشند. اما استفاده از رسانه‌های جدید مانند هر ابزار دیگری جنبه‌های منفی و آسیب‌رسانی نیز دارد که لازم است با مدیریت رفتار خود نسبت به کاهش و مدیریت این آسیب‌ها

جهان امروز را جهان رسانه‌ها می‌دانند. اگرچه از گوشه و کنار به بهانه‌های گوناگون شعار تکثر و حمایت از اقلیت‌ها در همه انواع آن شنیده می‌شود، اما رسانه‌ها با تبلیغ و ترویج استانداردهای تعیین‌شده از سوی مالکان رسانه که غالباً بزرگان اندیشه‌های لیبرالی و غربی هستند، در حال شکل‌دادن نوعی فرهنگ و سبک زندگی جهانی مبتنی بر مصرف‌گرایی و ارزش‌های دنیای سرمایه‌داری هستند.

واکنش جوامع گوناگون به ترویج سبک زندگی مبتنی بر اندیشه سرمایه‌داری و لیبرالیسم، با توجه به غنای فرهنگی آن جامعه و میزان استقلال فرهنگی آن، متفاوت خواهد بود. واکنش جامعه ایرانی به هجوم فرهنگی در طول تاریخ، همواره مقابله و استحاله فرهنگ مهاجم در شاخص‌های فرهنگی این سرزمین بوده است. ایران امروز نیز از این قاعده مستثنا نیست.

سؤال این است که اساساً جایگاه رسانه در سبک زندگی ایرانی اسلامی چیست؟ سبک زندگی از آن دست مفاهیمی است که در سال‌های اخیر بیشتر در رسانه‌ها به آن پرداخته شده است. اندیشمندان علوم اجتماعی معانی متعددی برای سبک زندگی در نظر گرفته‌اند؛ در برخی معانی، سبک زندگی معادل واژه فرهنگ در نظر گرفته می‌شود که گسترده‌تری معنایی این عبارت را نشان می‌دهد. به‌صورت خلاصه می‌توان سبک زندگی را به‌عنوان صفاتی در نظر گرفت که جامعه یا طبقه‌ای از جامعه را از دیگران متمایز می‌کند.

سبک زندگی منعکس‌کننده گرایش‌ها، تمایلات، رفتارها، عقاید و ارزش‌های یک فرد یا یک جامعه است. از آنجا که جامعه ایران دین‌محور و خداپاوار است، پایبندی به ارزش‌های دینی و نگرش توحیدی از مهم‌ترین شاخصه‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی محسوب می‌شود. جایگاه رسانه نیز در این نظام ارزشی باید مورد بحث و بررسی قرار گیرد. اگر رسانه را ابزاری برای انتقال معنا از فرستنده به گیرنده تعریف کنیم، حتی می‌توان اسلام و اساساً تمام ادیان توحیدی را نوعی رسانه در نظر گرفت. بزرگ‌ترین معجزه

یکی دیگر از مهم‌ترین شاخصه‌های سبک زندگی ایرانی‌اسلامی، اولویت داشتن خانواده در مناسبات فردی و احترام به والدین است. بنابراین، در استفاده از رسانه‌ها و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی لازم است به این نکته توجه داشته باشید که استفاده از این رسانه‌ها، حتی برای آموزش یا در جهت تبیین آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی، نباید به کاهش ارتباط با خانواده یا بی‌توجهی به والدین، به‌عنوان شاخص‌های مهم سبک زندگی ایرانی‌اسلامی، منجر شود.

به‌صورت کلی، آنچه در ارتباط با رسانه‌های جدید و شبکه‌های اجتماعی باید در نظر داشته باشید، این است که فضای مجازی دنیایی جدا از جهان مادی نیست، بلکه هرآنچه در فضای مجازی و دنیای سایبر وجود دارد، امتداد دنیای واقعی است. اگرچه برخی قوانین مانند محدودیت‌های مکانی و زمانی در دسترسی به اطلاعات در دنیای سایبر در عمل از بین رفته‌اند، اما شما باید در این فضا نیز به اصول ایدئولوژی و جهان‌بینی خود پایبند باشید.

همواره این نکته را در نظر داشته باشید

که خدای حاضر در فضای مجازی و رسانه‌های جدید همان خدای حاضر در دنیای واقعی است و شما به‌عنوان مسلمان ایرانی باید به شاخص‌های تعریف‌شده برای سبک زندگی مسلمان ایرانی پایبند باشید؛ شاخص‌هایی که بنا به تعریف ارائه‌شده برای سبک زندگی، نشان‌دهنده تمایز شما با دیگرانی هستند که در گروه اجتماعی مسلمان ایرانی جای نمی‌گیرند.

اگر در دنیای واقعی باید نسبت به آبروی دیگر مسلمانان حساس باشید، در فضای مجازی هم لازم است این حساسیت را داشته باشید. اگر رعایت ادب و احترام در ارتباطات یکی از شاخص‌های سبک زندگی شماست، باید در شبکه‌های اجتماعی هم به این اصل پایبند باشید. اگر در دنیای واقعی رعایت برخی محدودیت‌ها را در مصرف نوشیدنی‌های حرام یا رفتن به مهمانی‌های خاص برای خود لازم می‌دانید، در مصرف محتوای رسانه‌ای، چه محتوای تولیدشده در شبکه‌های اجتماعی و چه محتوای تصویری ایجادشده در «ویدئو» به درخواست «های داخلی و خارجی و حتی تلویزیون نیز باید تا حد ممکن این محدودیت‌ها را رعایت کنید.

اقدام کنیم. از جمله آسیب‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: انتقال اخبار اشتباه و نشر شایعه، آسیب به حریم خصوصی افراد با بهانه‌های گوناگون از عدالت تا تبیین، مواجه‌شدن کودکان و نوجوانان با محتوای نامناسب در سنن پایین، کاهش تمرکز و نداشتن شناخت صحیح از مسائل.

از مهم‌ترین شاخص‌های سبک زندگی ایرانی‌اسلامی، به‌عنوان فرهنگی مبتنی بر نگرش توحیدی، رعایت حقوق دیگران، صداقت و جلوگیری از گسترش شایعه و فتنه در جامعه است. تلفیق این شاخصه فرهنگی با فضای فرهنگی حاکم بر شبکه‌های اجتماعی کمی مشکل به نظر می‌رسد. در دنیای رسانه‌ای‌شده امروز، هرچه سریع‌تر در جریان اخبار قرار بگیرید و سریع‌تر خبر را برای دیگران بفرستید، فرهیخته‌تر به نظر می‌رسید! در حالی که در فرهنگ و سبک زندگی توصیه‌شده در اسلام، حتی در صورت اطمینان از اشتباه فردی، لازم است تا حد امکان آن را نادیده بگیرید. اگر گوینده خبر مورد اطمینان نیست، حتماً در مورد صحت خبر تحقیق کنید و در صورت صحت نیز، اگر بیم رفتن آبروی مسلمانی هست، تا حد امکان از انتشار و گسترش خبر جلوگیری کنید.

امان از این

افزودنی‌های غیر مجاز!

مریم عظیمی

می‌گذارند و این فضا از بعضی جنبه‌ها، مثل تأثیر مثبت و منفی بر روان و شخصیت، بر کیفیت زندگی و روابط ما هم تأثیر می‌گذارد.

آیا برای این فضا که انعکاسی پررنگ از واقعیت و حقیقت ماست، چارچوب و خط قرمزی داریم؟

فضای مجازی تا زمانی مفید است که در خدمت تمامیت زندگی ما باشد، نه اینکه زندگی ما در خدمت و متأثر از آن قرار گیرد! نباید اجازه دهیم این فضا و صرف وقت و انرژی در آن ما را از کسب مهارت‌ها، رشد فردی، کسب روزی حلال و ارتباطات خانوادگی باز دارد.

عمر بزرگ‌ترین سرمایه‌ی زندگی هر انسانی است. برای مسلمان شایسته نیست وقتش را صرف کارهای بیهوده کند. پرسه‌زدن و وقت‌گذراندن در فضای مجازی، اگر به‌قصد تفریح و استراحت است، باید زمان به‌خصوصی داشته باشد و نباید به فعالیت اصلی ما تبدیل شود.

یکی از بدیهی‌ترین مراقبت‌های ما در فضای مجازی، در مورد نوع محتوایی است که دریافت می‌کنیم. این خط قرمز را همه به‌خوبی می‌شناسیم؛ محتوایی که دیدن و شنیدنشان حرام است. اما شاید کمتر به ذهنمان رسیده باشد که مراقبت محتوایی فراتر از این است. دنبال کردن بی‌رویه خبرها، گرفتن خبر از هر منبعی و خواندن هر

فضای مجازی، برخلاف نامش، مجازی و غیرواقعی نیست! چرا که نمی‌توانیم زمانی از عمرمان را که صرف حضور و فعالیت در این فضا شده است، انکار کنیم. نمی‌توانیم در پیشگاه وجدانمان مسئولیت حرف‌ها، اعمال و عکس‌العمل‌هایمان را نپذیریم و این یعنی این فضا به همان میزان فضای واقعی زندگی‌مان اهمیت دارد. حتی می‌توان گفت مهم‌تر هم هست. شاید بپرسید چرا؟

در فضای مجازی آزادیم. آزادیم هویت خودمان را داشته باشیم یا هویتی جعلی. می‌توانیم ساعت‌های زیادی در این فضا پرسه بزنیم. می‌توانیم بدون اینکه کسی بداند، محتوایی را بخوانیم یا ببینیم. می‌توانیم بدون اینکه مورد قضاوت و حمله اطرافیان قرار بگیریم، هر مطلبی را منتشر کنیم. می‌توانیم راه توهین‌ها و اظهارنظرها را ببندیم. می‌توانیم انتخاب کنیم فقط کسانی که دلمان می‌خواهد، ما را دنبال کنند. این حجم از آزادی که در دنیای واقعی و ارتباطات روزمره دست‌نیافتنی به نظر می‌رسد، باعث شده است افراد از قیدوبندهای عرفی رها شوند و به فضایی دسترسی پیدا کنند که در آن تنها بازدارنده و محدودکننده هر کسی وجدان و اخلاق او باشد.

بسیاری از روابط واقعی ما در فضای مجازی امتداد پیدا می‌کنند و بسیاری از روابط مجازی ما پا به دنیای واقعی

شایعه‌ای، بر روح و روان ما آثار منفی جدی و طولانی‌مدت می‌گذارد و مصداق ضرر رساندن به خود است.

در ساحت دیگر، وارد شدن در بازی رسانه‌ها و انتشار شایعه‌ها آثار منفی غیرقابل‌باوری بر جامعه می‌گذارد که از مصادیق حق‌الناس است. گاهی پیش‌آمده است که پخش یک خبر جعلی، که آن هم از سر نگرانی و دلسوزی بوده، به قتل انسانی بی‌گناه منجر شده است. یا پخش فیلم‌هایی از کودکان و نوجوانان که با هدف خنده و سرگرمی صورت گرفته، روی آینده و روان آن‌ها تأثیر جدی گذاشته است.

یکی دیگر از مسائلی که امروزه همه کم‌وبیش درگیر آن هستیم، تأثیر آزادکارها (اینفلوئنسرها) و وبلاگ‌نویس‌ها (بلاگرها) است. یکی از آثار شایع دنبال کردن صفحات این افراد، کاهش خودباوری، عزت‌نفس و رضایت از زندگی است. ما برای استفاده از مطالب مفید یا سرگرمی آن‌ها را دنبال می‌کنیم. هر روز زندگی زیبا، رنگارنگ و سرشار آن‌ها را تماشا می‌کنیم و به‌مرور زندگی خودمان در نظرمان رنگ می‌بازد. یکی از خاصیت‌های فضای مجازی این است که مطالب آن گزینش‌شده به دست ما می‌رسد و ما شاهد تمام واقعیت نیستیم. ما چیزی را می‌بینیم که صاحب صفحه تصمیم می‌گیرد. در کنار این تصویر به‌تمامی زیبا، زندگی خودمان را می‌گذاریم و ناخودآگاه دست به مقایسه می‌زنیم و این کار به

زندگی و روان ما آسیب خواهد زد. در موضوع بلاگرها و محتوایی که ارائه می‌دهند، باید توجه داشت که دنبال کردن هر صفحه، در بیشتر دیده‌شدن مطالب آن تأثیر دارد. پس لازم است توجه کنیم به چه کسانی کمک می‌کنیم که بیشتر دیده شوند. مثلاً دنبال کردن صفحاتی که کودکان اداره می‌کنند یا والدین با استفاده از کودکان به دنبال جذب دنبال‌کننده و بازدید بیشتر هستند، مهر تأییدی بر این رفتار اشتباه است. فضای مجازی برای کودکان جایی بسیار خطرناک است. از طرف دیگر، کودکانی که برای تبلیغ و شیرین‌کاری مدام جلوی دوربین هستند، فرصت کودکی‌کردن و آزادی خود را از دست می‌دهند. حقوق کودکان در این مسیر پایمال می‌شود و ممکن است وقتی بزرگ‌تر شدند به این رفتار والدین خود اعتراض کنند. گاهی این عکس و فیلم‌ها آبروی کودک را می‌برند و آثار سوئی بر آینده و روان کودک دارند.

یکی دیگر از وجوه زندگی که دستخوش تأثیر رسانه شده است، خانواده و روابط خانوادگی است. به فرموده پیامبر اسلام (ص)، در اسلام هیچ بنیانی پیش خداوند محبوب‌تر و ارزشمندتر از تشکیل خانواده و ازدواج نیست (مجلسی، ص ۱۲۲).

بی‌شک، قبل از رسانه‌های اجتماعی، دوره‌می‌های خانوادگی

لازم است تقوای مجازی را هم جدی بگیریم. گناهان فضای واقعی، در فضای مجازی هم هستند. غیبت، دروغ، تهمت، تمسخر، عیب‌جویی، دویه‌هم‌زنی، بی‌حجابی، تجسس، سوءظن و نگاه حرام در فضای مجازی هم مصداق دارند.

با وجود نکاتی که اشاره شد، فضای مجازی می‌تواند بستر مناسبی برای رشد شخصی، ارتباطات سالم و مفید و گسترش و انتشار ارزش‌های مثبت دینی و عرفی باشد. اما فراموش نکنیم، این فضا به علت افسارگسیخته‌بودن و محدودیت‌نداشتن در انتشار مطالب، سطحی لغزنده دارد و احتمال خطا کردن فرد در آن زیاد است. پس باید هنگام فعالیت‌های مثبت و مفید هم مراقب باشیم.

یکی از موضوعاتی که در فضای مجازی مثبت تلقی می‌شود، آموزش‌ها و اطلاعات مفیدی است که در این فضا عرضه می‌شوند. این امکان در ابتدا خوب به نظر می‌رسد، اما باید به این نکته توجه داشته باشیم که مغز ما برای دریافت اطلاعات به صورت یکجا ظرفیت محدودی دارد. اطلاعات بیش از حد یا تزییق بیش از حد اطلاعات به ذهن، مشکلاتی مثل از بین رفتن قدرت قضاوت مغز و کاهش تمرکز را در پی دارند.

بمباران اطلاعاتی بر ترشح هورمون استرس (کورتیزول) می‌افزاید و این مغز ما را خسته می‌کند. در نهایت با اینکه فکر می‌کنیم در حال انجام کار مفیدی هستیم، در حال خسته کردن خود و آسیب‌زدن به خودمانیم که نتیجه‌ای جز احساس سرخوردگی ندارد.

منابع

۱. مجلسی، محمدباقر. بحارالانوار. جلد ۱۰۰.
2. How is social media changing family relationship/niddarohaila.com.

اتفاق‌هایی لذت‌بخش و به‌یادماندنی بودند. شکی نیست که رسانه‌های اجتماعی موانعی را از سر ارتباطات برداشتند، اما فرهنگ‌های خانوادگی را تضعیف کردند و از شادی دورهمی‌ها کاستند (niddarohaila.com). این روزها اعتراض بزرگ‌ترها به گوشی دست‌گرفتن جوان‌ترها در مهمانی‌های خانوادگی، تصویری پرتکرار برای همه ماست. خیلی از زنان و مردان از این گله دارند که همسرشان زمان باهم‌بودن را صرف بازی با گوشی یا پاییدن شبکه‌های اجتماعی می‌کند. نمی‌توانیم منکر جذابیت شبکه‌های اجتماعی و آسانی ارتباط از طریق آن‌ها شویم، اما رابطه‌ای تأثیر طولانی‌مدت و همه‌جانبه دارد که چهره‌به‌چهره و واقعی صورت گیرد.

بعضی افراد تا حدی به شبکه‌های اجتماعی وابسته شده‌اند که از گوشی خود جدا نمی‌شوند. افرادی که همیشه در شبکه‌های اجتماعی فعال هستند، از نظر ذهنی برای ارتباط و صحبت خانواده در دسترس نیستند. آن‌ها به جمع‌های خانوادگی هیچ علاقه‌ای نشان نمی‌دهند، حتی اگر کنار هم نشسته باشند. این استفاده بیش از حد، دلیل اصلی شکاف در روابط خانوادگی است (پیشین).

یکی دیگر از گناهانی که در فضای مجازی راحت‌تر با آن درگیر می‌شویم، اشاعه فحشاست. اشاعه فحشا یعنی انتشار اخبار گناهان و در نتیجه عادی‌سازی آن‌ها. در این شرایط خودمان عامل به آن گناه نیستیم، اما با انتشار خبرش، در شکستن قبح و رایج‌شدن آن گناه سهیم خواهیم بود.

آبروی مؤمنان که حرمت آن برای خدا از خانه کعبه بیشتر است، در فضای مجازی به راحتی از بین می‌رود. پس لازم است هنگام بازنشر و نوشتن اخبار و مطالب، حواسمان را بیشتر جمع کنیم.

اگر در مسیر زندگی انتخاب کرده‌ایم که خداترس باشیم،

اثر انگشت نامرئی

بررسی اثرات هویتی فضای مجازی بر نوجوانان

حسین معافی

دانش‌آموخته دکتری برنامه‌ریزی درسی

مدرس دانشگاه فرهنگیان اراک

انبوهی از اطلاعات و فضایی جدید را پیش روی آنان می‌گشاید. اینترنت در واقع مکان بی‌مکان است؛ جایی که انسان‌ها می‌توانند به راحتی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند، قرارداد ببندند، گروه‌های خود را بسازند، پیام بفرستند یا چیزی را معرفی کنند. در این مکان مرزهای جغرافیایی هیچ معنا و مفهومی ندارند و به همین سبب دشواری‌ها و مشکلات منطقی زمان و مکان از میان برداشته شده‌اند. همه چیز در تحرک است و این تحرک همواره شتابی بیشتر می‌یابد. حال این اطلاعات می‌توانند مسموم و نابودکننده، یا راهی برای پیشرفت و ترقی به سوی انسانیت و شناخت حق و حقیقت باشند.

نسل امروزی یعنی نسل Z که به متولدین ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۹ گفته می‌شود، همان دهه‌هشتادی‌هایی هستند که این ویژگی‌ها را دارند: نسل اینترنت و دنیای دیجیتال، هویت سیال، علاقه‌مند و پیگیر افراد مشهور (سلبریتی‌ها)، دارای ارتباطات بالا و گروه‌سازی سریع، تحمل کم‌ترین

شاید مهم‌ترین مسئله نوجوانی و جوانی، کسب یا احراز هویت باشد. امروزه شاهد افزایش استفاده از اینترنت و فضای مجازی در بین نوجوانان و جوانان هستیم. این امر علاوه بر آسیب‌های جسمانی می‌تواند آسیب‌های روانی نیز در پی داشته باشد. شکل‌گیری هویت‌های ناپایدار، پنهان و خلق‌الساعه یکی از مهم‌ترین این آسیب‌های روانی است. از اهدافی که امروزه می‌توان در جنگ نرم از آن یاد کرد، بحث هویت است. یکی از اساسی‌ترین اهدافی که کشورهای سلطه‌گر در جنگ نرم به آن می‌اندیشند، به چالش کشیدن هویت واقعی نوجوانان است تا از این طریق بتوانند نبض جامعه را در دست بگیرند. در ادامه به مشکلاتی که ممکن است فناوری‌های نوپدید چون اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و شبکه‌های اجتماعی برای هویت ایجاد کنند، خواهیم پرداخت.

اینترنت یا همان فضای مجازی به علت داشتن ویژگی‌هایی چون سرعت دسترسی، جذابیت و فضای تعاملی، نوجوانان را به سوی خویش جذب می‌کند و حجم

سلطه‌پذیری، دارای حس شهروند جهانی بودن، تمایل کمتر به درس خواندن و دانشگاه‌رفتن، متعهد به آزادی شخصی و فردگرایی، خودسانسوری بسیار کم و بیان احساسات، طرفدار نوآوری و آزادی، و دارای حق رأی در خانواده از کودکی.

نوجوانان نسل امروزی چهار ویژگی عمده دارند: الف) استفاده از اینترنت؛ ب) تغییر خواهی؛ پ) ناهمسازی سیاسی؛ و ت) مسئولیت اجتماعی. بدین ترتیب می‌بینیم، استفاده زیاد جوانان ایرانی از اینترنت، تغییر خواهی آن‌ها، ناهمسازی سیاسی که در برخی موارد به تندروی و تخریب سیاسی هم می‌انجامد، و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در قبال آنچه در جامعه می‌گذرد، باعث شده است نسل جدید با ویژگی‌های ایرانی در ایران شکل بگیرد. به‌عنوان مثال، اینترنت و فضای مجازی در میان نوجوانان و جوانان ایرانی تغییرات هویتی زیادی ایجاد کرده است. این رسانه‌های نوین و مجازی باعث شده‌اند روابط جوانان با گروه‌های هم‌سالان، جنس مخالف، هم‌کلاسان، اعضای خانواده، سایر هم‌وطنان و ساکنان بقیه نقاط جهان به‌صورت بنیادین دچار تغییر شوند. وقتی تغییر در ذات روابط اتفاق بیفتد، تغییر هویتی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود.

گذشته از این، تفریح با کمک اینترنت و گپ (چت) می‌تواند به آشنایی جوانان با جهان‌های دیگر و افزایش تحمل بین‌فرهنگی منجر شود که این هر دو انسجام اجتماعی را تقویت خواهد کرد. اینترنت به گروه‌های حاشیه‌ای جوانان نسل جدید صدا داده است. بنابراین، در کسب مشروعیت به آن‌ها کمک کرده است. به همین دلیل می‌توان انتظار داشت که در سال‌های آینده تعداد گروه‌های کوچک و قدرت آن‌ها افزایش یابد.

نوجوان به علت داشتن عواطف و هیجان‌های تند و قدرت تأثیرپذیری بالا، به‌سرعت از محیط اینترنت و جذابیت‌های آن تأثیر می‌پذیرد و انگاره‌های آن را برای خویش درونی می‌کند که ممکن است آسیب‌هایی را به دنبال داشته باشد. آن‌چنان که در بخش ویژگی‌های دوره نوجوانی مطرح شد، این دوره مرحله جست‌وجوی هویت است؛ دوره‌ای که با پرسشگری آغاز و به شناخت ختم می‌شود. پس در عصر فناوری و انبوه اطلاعات و رسانه‌ها، نوجوانان بهترین وسیله‌ای را که برای پاسخ به سؤالات خویش می‌یابند، اینترنت است؛ به این دلیل که دیگر نوجوان مانند کودکی نمی‌خواهد والدین در حل مشکلات او دخالت کنند. ارائه‌دهندگان اطلاعات جهت‌دار در فضای مجازی نیز از این ویژگی سوءاستفاده می‌کنند و هویت مدنظر خویش را به نوجوانان تحمیل می‌کنند. ارتباطات در فرهنگ و شکل‌دهی هویت‌های ملی، دینی و

فرهنگی نوجوانان نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. در این ارتباط، نوع محتوای برنامه‌های رسانه‌ها به‌عرضه‌های چهاره‌ای متفاوت و گاه متعارض، آثار متفاوتی در هویت جوانان دارد. استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر شیوه و سبک دینداری آن‌ها تأثیر دارد و انعطاف‌پذیری نسبت به قرائت‌های دینی را افزایش می‌دهد. همچنین، در تحلیل نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در تضعیف بُعد هویت ملی جوانان، به‌ویژه در جوامع در حال گذار، باید گفت که با گسترش روزافزون این رسانه‌ها، نوسازی به تضعیف پیوندهای سنتی می‌انجامد. این شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند در نگرش‌ها و رفتار جوانان تأثیر بگذارند و از همدلی، احساس تعلق ملی و انسجام اجتماعی بکاهند. بین میزان استفاده جوانان از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و وضعیت هویت فرهنگی ایشان رابطه معنادار و معکوسی وجود دارد. یعنی هر چه میزان استفاده و فعالیت جوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی افزایش پیدا می‌کند، هویت فرهنگی آنان نیز کاهش می‌یابد.

محققان معتقدند، جهان مجازی با تکیه بر فناوری‌های نوین ارتباطی، منشأ ظهور فرهنگ‌های آنی و به دنبال آن، ظهور هویت‌های آنی شده است که در دوره محدودی شکل می‌گیرند و با ظهور هویت‌های جدید به‌سرعت از بین می‌روند.

داده‌های شناور در فضای اینترنت، با استفاده از قابلیت‌های خویش به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم هویت‌های مذهبی، ملی، فرهنگی، فردی و جنسی نوجوان را تهدید می‌کنند. این حملات به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، اما به‌آرامی و هدفمند صورت می‌گیرند؛ به این معنا که اطلاعات موجود در پهنه وب ابتدا آرام‌آرام با کلمات، واژه‌ها، جمله‌ها، تصویرها و آهنگ‌ها و با بهره‌مندی از ویژگی‌های خاص دوره نوجوانی و نیز استفاده از ترفندهای روان‌شناسانه، نوجوانان را به‌سوی تخریب هویت سوق می‌دهند، آن‌گاه بحران هویت را در آنان تقویت می‌کنند و سپس آن‌طور که باب میلشان است، هویتشان را تغییر می‌دهند.

هویت مذهبی: شبهات دینی و پاسخ‌گویی

نامناسب، هویت مذهبی را زیر سؤال می‌برد. فضای مجازی با استفاده از این فرصت و شرایط خاص پیش‌آمده برای نوجوان و جوانان، انواع عرفان‌ها، فرقه‌های دینی و مکتب‌های ضاله مانند شیطان‌پرستی را از یک سو و از سوی

دیگر شبیهات عقیدتی پیچیده را به نوجوان معرفی و القا می‌کنند تا در دوره بازسازی دینی به یکی از این فرقه‌ها گرایش پیدا کند و در جدال با شبهه‌های اعتقادی سرگردان بماند و از دین و اعتقادات خویش دست بکشد.

هویت جنسی: به دلیل اینکه دوره نوجوانی زمان تغییر در رفتارهای جنسی و آغاز دوره بلوغ است و همچنین تمایل به جنس مخالف شدت می‌یابد، فضای رایانه‌ای (سایبری) با استفاده از فیلم‌ها، تصویرها، مطالب و داستان‌های مستهجن، راه را برای به بیراهه کشاندن نوجوان هموار می‌کند و احساسات جنسی نوجوان را که خودبه‌خود در حال جوشش است، بیشتر تحریک می‌کند.

هویت ملی: از دیگر هویت‌هایی که در اینترنت برای آن برنامه‌ریزی می‌شود و مورد حمله قرار می‌گیرد، هویت ملی است؛ هویتی که با آب‌و‌خاک و تمدنی کهن آمیخته است و برای حفظ و تقویت آن خون‌های پاک بسیاری بر زمین جاری شده‌اند. دشمنان این آب‌و‌خاک با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در تلاش‌اند تا قشر نوجوان و جوان را که تازه در تثبیت هویت ملی خود گام نهاده‌اند، به تزلزل بکشند و آن‌ها را نسبت به سرمایه‌های ملی خود ناامید کنند. همچنین، با القای بحرانی‌بودن اوضاع اجتماعی و بزرگ‌نمایی معضلات و مشکلات طبیعی، ناامید کردن جوانان از آینده نظام اجتماعی و سیاسی کشور، بهره‌برداری از فاصله طبقاتی، بهره‌برداری از نرخ بالای بیکاری و تیره‌وتار نشان دادن آینده نوجوان، بزرگ‌نمایی مشکلات طبیعی و در نهایت مایوس کردن قشر نوجوان، هویت ملی نوجوان و جوان این کشور را هدف تخریب و آسیب قرار دهند.

هویت فردی: یکی از مضرات اینترنت، اعتیاد به آن است. هنگامی که نوجوان به‌صورت مداوم از اینترنت استفاده می‌کند، دیگر فرصت شناسایی خویش‌ستن و استعدادها و قابلیت‌های خود را ندارد و به همین دلیل، دچار بی‌هویتی فردی می‌شود و نمی‌داند چه کسی هست و چه کسی باید باشد.

هویت فرهنگی: فرهنگ هر کشوری

هوای مطبوع آن جامعه محسوب می‌شود. ارزش‌های فرهنگی که کشور ما از آن برخوردار است، از ضروریات انکارناپذیر ملت ما هستند. یکی از اصلی‌ترین ارزش‌های فرهنگی که دشمن در فضای سایبر برای از بین بردن

آن هدف‌گیری کرده است، موضوع «پوشش و حجاب» و وضعیت ظاهر نوجوانان است. مقصود دشمن از مبارزه با این فرهنگ، نابود کردن بنیان خانواده، و اشاعه بی‌بند و باری و فرهنگ برهنگی است.

از دیگر ارزش‌های فرهنگی که در فضای مجازی بسیار به آن پرداخته شده و برای وارونه و مغشوش جلوه‌دادن آن تلاش‌های فراوانی می‌شود، فرهنگ «مهدویت» است که با معرفی مدعیان دروغین، سعی در گمراه کردن مسیر واقعی و ارزش‌های این فرهنگ دارند.

جهان مجازی در موازات با جهان واقعی در حرکت است. بنابراین، با بازسازی هویت در جهان مجازی، هویت‌ها در جهان واقعی هم تقویت می‌شوند. دیگر اینکه درون فضای مجازی علاوه بر ترسیم مجدد مرزها، فرهنگ محلی و فرهنگ اختصاصی هر گروه بازنمایی می‌شوند. بدین ترتیب، نظام سیاسی اجتماعی با کارکرد حفظ الگو و درونی کردن ارزش‌ها از طریق سیاست‌گذاری‌های درست و عملکرد معقولانه نهادهای جامعه‌پذیری (خانواده، هم‌سالان، مذهب، آموزش و پرورش، و رسانه) می‌تواند از بروز رفتارهای انحرافی و کج‌روی‌های اجتماعی روان‌شناختی جلوگیری کند و تمام توان خود را در راستای نیل به اهداف به کار گیرد.

بنابراین، لازم است مسئولان و تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران فرهنگی کشور این فضای مجازی و ناشناخته را مدیریت بهینه کنند. منظور از مدیریت بهینه این است که در سیاست‌گذاری‌های کلان این حوزه، به نیازهای دینی، ملی و فرهنگی نوجوانان و جوانان توجه کنند تا بتوانند تهدیدهای فضای مجازی را به فرصت تبدیل کنند و از قابلیت‌های آن در تحکیم هویت مذهبی، ملی، فرهنگی، فردی و جنسی آن‌ها بیشترین استفاده را داشته باشند.

منابع

۱. شادمانی، اسماعیل و همکاران (۱۳۹۵). رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی و مجازی با هویت جوانان شهر تهران. فصلنامه فرهنگ و مشاوره‌درمانی، سال هفتم، شماره ۲۷.
۲. حیدری، آرمان و یاسری، رضایی (۱۳۹۴). بررسی رابطه اینترنت و برنامه‌های ماهواره‌ای و هویت دانش‌آموزان. فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت، شماره ۱، سال یکم.
۳. باقری دولت‌آبادی، علی و همکاران (۱۳۹۲). تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی. فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج. شماره ۶۰، سال شانزدهم.
۴. سید عربی نژاد، عزیزه (۱۳۸۸). تأثیر فضاهای مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تأکید بر اینترنت. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی. سال دوم، شماره اول.
۵. زمان، لیلا (۱۳۸۷). آثار استفاده از اینترنت و ماهواره بر رفتار اجتماعی جوانان در شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه الزهراء علیه‌السلام.

پویانمایی و دیانت

۹ ویژگی پویانمایی متناسب با سبک زندگی ایرانی اسلامی نگاهی به پویانمایی «مهارت‌های زندگی»

پرینسا فرج پور

کارشناس آموزش علوم اجتماعی

زندگی و شیوه برخورد افراد با یکدیگر، به فضای زندگی اکثر افراد جامعه نزدیک باشد تا کودک بتواند به خوبی با موضوع پویانمایی هم‌ذات‌پنداری کند. مجموعه پویانمایی مهارت‌های زندگی، شیوه زندگی خانواده‌های ایرانی اسلامی، مانند زندگی در جمع خانواده، اهمیت احترام به بزرگ‌ترها و شیوه برخورد در بخش‌های گوناگون جامعه را به خوبی برای کودکان نمایش می‌دهد.

۴. توجه به رفتار اسلامی: یکی از ابعاد مهم سبک زندگی ایرانی اسلامی، رفتار اسلامی آن است که ضرورت دارد به صورت غیرمستقیم و با شیوه صحیح به کودکان منتقل شود تا حالت موعظه یا دستوری به خود نگیرد و کودک به راحتی این امور را بپذیرد. در مجموعه «مهارت‌های زندگی»، هنگامی که مسئله‌ای به وجود می‌آید و بچه‌ها از بزرگ‌ها کمک می‌خواهند، غالباً راهنمایی بزرگ‌ترها بر اساس احادیث و آموزه‌های اسلام است. ارزش‌های مهمی چون راست‌گویی، مهربانی، توجه به علم و دانش و اهمیت آن، و احترام به بزرگ‌ترها، که برای شخصیت‌های این پویانمایی اهمیت دارد، مطابق آموزه‌های اسلام است. پدر بزرگ و مادر بزرگ به فراخور موضوع گاهی داستان‌ها و روایت‌هایی از شخصیت‌های دینی مطرح می‌کنند. تنوع پوشش وجود دارد.

۵. توجه به فرهنگ ایرانی: فرهنگ و هویت ایرانی ابعاد گوناگونی چون آداب و رسوم، تاریخ، زبان و ادبیات، مشاهیر دارد که لازم است در پویانمایی هم به نحوی مطلوب به آن‌ها اشاره شود. در مجموعه مهارت‌های زندگی، بزرگ‌ترها، به‌ویژه پدر بزرگ و مادر بزرگ، در کلام خود از شعر شاعران ایرانی و ضرب‌المثل‌های فارسی استفاده می‌کنند. بزرگ‌ها درباره شخصیت‌ها و وقایع تاریخی مهم اطلاعاتی را بیان می‌کنند، یا مهسا و دانا در مدرسه و محله دوستانی از اقوام

امروزه هر یک از افسار جامعه به نوعی مخاطب و هدف رسانه‌ها قرار گرفته‌اند. در این میان، کودکان، به دلیل تقلیدپذیری بالا و قدرت تعقل و تجزیه و تحلیل پایین، در قبال پیام‌های رسانه‌ها منفعل عمل می‌کنند. شرکت‌های بزرگ بین‌المللی بخش عمده‌ای از برنامه‌های کودکان را در قالب پویانمایی عرضه می‌کنند. این برنامه‌ها بسیار جذاب هستند و می‌توانند ساعت‌های طولانی آن‌ها را سرگرم کنند. اما اکثر این پویانمایی‌ها با هویت و سبک زندگی ایرانی اسلامی سنخیتی ندارند. این در حالی است که ایران اسلامی، با سابقه درخشان تاریخی، در گذشته هویت مستقل و تأثیرگذاری داشته است و امروزه به بازشناسی و تبیین هویت و سبک زندگی خود نیاز دارد.

در این میان، پویانمایی به‌عنوان یکی از تأثیرگذارترین رسانه‌ها در تبیین و تثبیت سبک زندگی ایرانی اسلامی برای کودکان، نقش مهمی دارد. در این نوشتار برخی از ویژگی‌های پویانمایی متناسب با سبک زندگی ایرانی اسلامی، با توجه به «مجموعه پویانمایی مهارت‌های زندگی»، اشاره خواهند شد:

۱. جنبه بصری مطلوب: تصویرها و پویانمایی‌ها بیشترین تأثیر را بر کودک می‌گذارند. بنابراین، پویانمایی مناسب، در وهله اول، به‌منظور جذب حداکثری کودکان، باید دارای جنبه بصری مطلوب باشد.

۲. مدت زمان مناسب: زمان تماشای پویانمایی برای کودکان (به‌ویژه در سنین پایین) نباید بیشتر از نیم ساعت باشد؛ حتی اگر پویانمایی آموزشی باشد. مجموعه پویانمایی «مهارت‌های زندگی» نیز قسمت‌های متعددی دارد که زمان هر قسمت حداکثر ۲۰ دقیقه است.

۳. نزدیک بودن به فضای زندگی اکثر افراد جامعه: پویانمایی باید از جنبه‌های گوناگونی چون پوشش، شیوه

گوناگون دارند.

۶. تلفیق مناسب سبک زندگی ایرانی اسلامی: سبک زندگی ایرانی اسلامی از دو بعد مهم ایرانی و اسلامی تشکیل شده است و لازم است تناسب و تلفیق صحیحی میان آن‌ها برقرار باشد تا کودکان این دو بعد را از یکدیگر جدا ندانند یا تمایل بیشتری نسبت به یک بعد پیدا نکنند؛ طوری که بعد دیگر را نادیده بگیرند. در مجموعه مهارت‌های زندگی، وقتی خانواده مهسا و دانا تصمیم می‌گیرند به شهری سفر کنند، هم به مکان‌های تاریخی می‌روند و هم به مکان‌های مذهبی. اعضای خانواده در عین رعایت پوشش اسلامی، در پوشش خود از هنر و نقوش ایرانی استفاده می‌کنند. هنگام بیان ارزش‌هایی چون مهربانی، همکاری و راست‌گویی این نکته مطرح می‌شود که این ویژگی‌ها هم در اسلام و هم در ایران باستان مهم بوده‌اند و برای هر کدام مثالی ارائه می‌شود.

۷. ایجاد چالش و تفکر نقاد برای مخاطبان: تفکر نقاد به منظور حل مسئله، بهتر است از سنین کودکی و به مرور به کودک آموزش داده شود. یعنی کودک بیاموزد، هنگامی که با مسئله یا مشکلی مواجه می‌شود، به خوبی ابعاد مسئله را شناسایی کند و از میان روش‌های متعدد حل آن مسئله، روشی را که منطقی و صحیح‌تر است انتخاب کند. تماشای پویانمایی‌هایی که چالش‌هایی به‌روز و متناسب با مسائل غالب خانواده‌ها و کودکان دارند و شخصیت‌هایی به سن و سال کودک به حل آن چالش‌ها می‌پردازند، می‌تواند راهنمای خوبی باشد. در هر قسمت از مجموعه مهارت‌های زندگی، یک مسئله و چالش وجود دارد که زمینه‌های گوناگونی مثل چگونگی برقراری ارتباط با دوستان، چگونگی

استفاده صحیح از فضای مجازی، شیوه‌های صحیح رسیدن به موفقیت در آن‌ها مطرح می‌شوند و شخصیت‌ها با مشورت با اعضای خانواده، معلمان و افراد آگاه و از طریق مطالعه، می‌توانند مسئله و چالش را حل کنند.

۸. تأکید بر اهمیت خانواده: خانواده و اهمیت آن از عناصر کلیدی در سبک زندگی ایرانی اسلامی است که در اکثر پویانمایی‌های غیرایرانی به آن توجهی نمی‌شود. این در حالی است که نیاز است کودک از سنین پایین به‌مرور با اهمیت خانواده آشنا شود. پویانمایی از ابزارهای مهم نشان دادن این اهمیت است. در مجموعه مهارت‌های زندگی، مهسا و دانا با والدین و پدربزرگ و مادر بزرگ خود زندگی می‌کنند، یا خانواده خاله‌شان ارتباط بسیاری دارند، کودکان مجموعه در انجام امور با بزرگ‌ترها مشورت می‌کنند، تمام اعضای خانواده در غم و شادی در کنار یکدیگر هستند و از یکدیگر حمایت می‌کنند.

۹. وجود شخصیت‌های باورپذیر: از ویژگی‌های مهم هر پویانمایی خوب، باورپذیری شخصیت‌های آن است، زیرا این موضوع به هم‌ذات‌پنداری بیشتر مخاطبان با شخصیت‌ها کمک می‌کند و می‌تواند اثرپذیری از شخصیت‌ها را افزایش دهد. شخصیت‌های باورپذیر مانند خود مخاطبان گاهی اشتباه می‌کنند، غمگین می‌شوند، دچار مشکل می‌شوند و ضعف‌هایی نیز در کنار توانمندی‌هایشان دارند. تمام این ویژگی‌ها در مجموعه مهارت‌های زندگی به خوبی قابل مشاهده است. این صفات در شخصیت‌های بزرگسال مجموعه هم دیده می‌شود تا کودکان بدانند که اشتباه و خطا گاهی در بزرگ‌ترها نیز رخ می‌دهد.

رسانه در گذر زمان

طاها دولت‌آبادی

دانشجوی رشته علوم تربیتی دانشگاه تهران

گونه‌ای منادی بود که معمولاً در میدان‌های جنگ میان سپاهیان می‌گشت و دستورها و فرمان‌های فرماندهان را به افراد می‌رساند. سابقهٔ جارچی به دوران هخامنشیان می‌رسد. دربارهٔ مؤذن نیز باید گفت، اذان شعار انقلابی اسلام هست که در اولین بار بلال حبشی آن را فریاد کرد و مسلمانان را به اقامهٔ نماز فرا خواند. این شعار در تاریخ اسلام هر روز در وقت نماز بر مأذنه‌ها به مسلمانان خبر داده می‌شد. طبل یکی دیگر از ابزارهایی است که از صدای آن برای خبررسانی استفاده می‌شده است. ظاهراً در اوایل اسلام در لشکرگاه‌ها و برای فرستادن پیام فرماندهان به سپاهیان، طبل می‌زدند. امروزه پس از سالیان دراز، سنت نقاره‌زنی در مکان‌هایی چون حرم مقدس حضرت امام رضا (ع) رواج دارد یا با نواختن صداهایی مخصوص، ساعت به اطلاع زائران حرم رضوی می‌رسد.

نوشته (دست‌نوشته، چاپ و...)

از زمانی که بشر نوشتن را آموخت، «نوشته» یکی از رسانه‌های مهم شد. تبادل پیام از طریق انواع نامه و ایجاد انواع طومار از رهگذر همین رسانه شکل گرفته است. حتی امروزه رسانه‌ای مانند روزنامه و مجله نیز به‌نوعی باید ریشهٔ خود را در همین رسانه و در روزگار کهن پیدا کند. اختراع چاپ توسط گوتنبرگ و به دنبال آن تولید کاغذ، درجهٔ تازه‌ای از رسانه‌ها را باز کرد. کم‌کم انواع رونوشت‌ها، پرسپکتیو و تلگراف نیز رایج شدند.

پرنده و انسان

اهمیت پیام‌رسانی و خبرگیری باعث شده است انسان‌ها در طول تاریخ از وسایل و امکانات گوناگون به این منظور استفاده کنند؛ از جمله از پرندگان و انسان‌ها. بر اساس متون تاریخی، سابقهٔ استفاده از کبوتر برای خبرگیری به واقعهٔ معروف طوفان حضرت نوح (ع) برمی‌گردد. همچنین، در جنگ‌های گوناگون نیز از کبوتر نامه‌رسان استفاده می‌شده است. حتی در قرن‌های اخیر نیز کاربردهایی داشته است. به‌طور مثال، در انقلاب فرانسه از کبوتران نامه‌رسان استفاده می‌شده است. کبوتران بخش

ارتباط بین انسان‌ها از دیرباز جزو مهم‌ترین مسائل بشری بوده است. ارتباط برای برطرف کردن نیازهای روزانه، اطلاع‌رسانی‌ها، اقناع مخاطبان، تبلیغ محصولات و ارائهٔ خدمات، در هر دوره‌ای، رسانه‌ای جدید را به وجود آورده است. در این نوشتار به‌طور گذرا با سیر تطور رسانه و مراحل مهم آن آشنا خواهیم شد.

آتش

به غیر از صحبت کردن و تبادل پیام از طریق تکلم، از نخستین رسانه‌های جدی روزگار قدیم می‌توان به «آتش» اشاره کرد. آریایی‌ها در هر جا که بومیان پیروز می‌شدند، قلعه می‌ساختند و آن را به دو قسمت تقسیم می‌کردند. در یک قسمت خانواده‌ها ساکن می‌شدند و در قسمت دیگر که در واقع دژ قلعه بود، آتشی بر می‌افروختند تا در صورت شیخون بومیان، پاسبان‌ها آتش را تیزتر کنند.

همچنین، در زمان هخامنشیان استفاده از آتش برای خبررسانی رایج بوده است. در آن دوران وقتی می‌خواستند خبری زود به مقصد برسد، آتش‌هایی بر بلندی روشن می‌کردند. کلمهٔ منار عربی دقیقاً از همین بلندی‌ها گرفته شده است.

در دوران قدیم، در کنار برخی مسیرها هم تپه‌ها و برج‌هایی وجود داشتند که با برافروختن آتش پیام‌هایی را مبادله می‌کردند.

صوت

از دیگر رسانه‌های مهم روزگار کهن که شاید بتوان آن را ریشهٔ برخی رسانه‌های فعلی نیز دانست، «صوت» بوده است. خبررسانی با کمک صوت به چند طریق انجام می‌گرفت. یا منادی و جارچی و مؤذن فریاد برمی‌آوردند و اخبار و فرمان‌ها را به مردم ابلاغ می‌کردند، یا نقاره و طبل و شیپور را به صدا درمی‌آوردند تا قصد و عزمی را به گوش مردم برسانند.

ناگفته نماند، منادیان مردانی بودند که بر جایگاه بلندی به نام منادی‌گاه می‌ایستادند و با صدای بلند فرمان‌های پادشاهان و اخبار را به اطلاع مردم می‌رسانند. جارچی

۱۹۶۲ به آژانس پروژه‌های پیشرفته تحقیقاتی و دفاعی برای توسعه‌دادن اینترنت، منتقل کرد. در سال ۱۹۷۲ رایانامه در آرپانت به‌وسیله ری تاملینسون در بی.بی.ان. درست شد. او از علامت @ که یکی از علامت‌های در دسترس روی ماشین تله‌تایپ بود استفاده کرد تا اسم و نشانی استفاده‌کننده اینترنت را به یکدیگر ربط دهد. کم‌کم و با گذر زمان نسل‌های جدیدتری از اینترنت رونمایی می‌شدند و تلفن‌های همراهی که به اینترنت متصل بودند نیز به وجود آمدند. به‌واسطه اینترنت، انواع پیام‌رسان‌های اینترنتی در دوران معاصر نیز ایجاد شدند. در دوره معاصر، به دلیل وجود کارکردهای اینترنت و رسانه‌ها، چالش‌هایی ایجاد شدند که مباحثی چون سواد رسانه‌ای و رژیم مصرف رسانه‌ای را سبب شده‌اند.

در این نوشته کوتاه و مختصر سعی کردیم به‌طور گذرا با برخی از رسانه‌های مهم از دیرباز تاکنون آشنا شویم. شایان توجه است، ذکر تاریخچه تمامی رسانه‌ها از ابتدا تاکنون در این یادداشت کوتاه بسیار سخت است و چنین موضوعی تحقیقات گسترده‌ای را می‌طلبد. بی‌شک آشنایی هر چه بهتر با انواع رسانه‌ها و تاریخچه هر کدام از آن‌ها، ما را در استفاده بهتر از آن‌ها یاری خواهد کرد.

پی‌نوشت

1. M.I.T

منابع

۱. جان هارتلی. ترجمه ابراهیم حقیقی (۱۳۸۷). تلویزیون و جهانی شدن. رواق هنر و اندیشه. شماره ۲۸.
۲. تاریخچه‌های از اینترنت. ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی. سال دوم. آذر ۱۳۸۷. شماره ۱۴.
۳. لیاف، رجبعلی (۱۳۶۹). مروری بر تاریخ رسانه‌ها در ایران. فصلنامه علمی رسانه. شماره ۳.
۴. کیتلر، فدریک. ترجمه سارا پاک‌ضمیر (۱۳۸۷). تاریخچه رسانه‌های ارتباطی. فصلنامه رادیو تلویزیون. شماره ۶.

بزرگی از اخبار روزنامه‌ها را جمع‌آوری می‌کردند. در سال ۱۸۴۹ میلادی، در پی آسیبی که به خط تلگراف میان برلین و بروکسل وارد آمد، مسئولیت رساندن خبرهای فوری به عهده کیوتران گذاشته شده بود.

انسان با وجود امکانات گوناگون خبررسانی و خبرگیری، همواره جزو مهم‌ترین رسانه‌ها بوده و در طول تاریخ به عنوان‌ها و مسئولیت‌های گوناگون به ایفای نقش پرداخته است. در زمره خبررسانان می‌توان پیک‌ها، قاصدها، ایلچی‌ها و شاطر‌ها را نام برد و در شمار خبردهان جاسوسان و منهبیان و سخن‌چینان و مشرفان را.

تلویزیون

رفته‌رفته و با پیشرفت‌ها در جوامع و رواج وسیله‌های الکترونیکی، پای تلویزیون به جامعه بشری هم باز شد؛ وسیله‌ای که با مفهوم جهانی شدن گره خورده است. در رابطه با تلویزیون، جهانی شدن تولیدات دستگاه‌های تلویزیون و برنامه‌های تولیدی آن و نیز دسترسی جهانی اتحادیه‌های رسانه‌ای همانند تایم وارنر، ویاکام، اتحادیه‌های خبری، برتلزمن و سونی از دهه ۸۰ به این طرف به شدت افزایش یافته است. شاید دقیق‌تر بتوان ادعا کرد، تلویزیون یکی از عمده‌ترین ملجأ‌های بحث و فعالیت در ارتباط با تعریف وسیع‌تر جهانی شدن به‌عنوان سرمایه‌داری است. از تلویزیون برای سرگرمی، پخش اخبار، دادن آگاهی‌های لازم به مردم و تبلیغات استفاده می‌شود. این رسانه در عصر کنونی کارکردهای مثبت و منفی پیدا کرده است.

اینترنت

پیدایش اینترنت تحول عظیمی در رسانه‌ها ایجاد کرد. در سال ۱۹۶۲ جی.سی.سی.ای. لیکلیدر در دانشگاه ام‌آی‌تی^۱ نخستین کسی بود که یک شبکه اینترنتی را در اواخر سال

این فهرست را جایی یادداشت کنید!

فرشته حجتی

شاید برایتان پیش آمده باشد که بعد از تماشای یک فیلم یا پویانمایی یا محصول رسانه‌ای، ساعت‌ها یا حتی روزها به فکر فرورفته باشید یا در اطرافتان کسانی را دیده باشید که بعد از تماشای یک فیلم، زندگی‌شان دگرگون شده باشد؛ فارغ از اینکه این دگرگونی و تغییر مثبت است یا منفی، این اتفاق شما را یاد چه موضوعی می‌اندازد؟ اثر رسانه‌ها. بله. امروزه کمتر کسی است که از تأثیر رسانه بر زندگی انسان‌ها و نوع نگرش آن‌ها به زندگی مطلع نباشد. رسانه، به‌ویژه در قالب فیلم و پویانمایی، به دنبال بیان یک پیام است و با هر برداشت (سکانس)، حرکت یا هر گفت‌وگو، چیزی را در ذهن مخاطب می‌کارد که به آن «اثر کاشت» می‌گویند. در واقع کاشت یک نظریه است که در سال ۱۹۶۹ جرج گرینر مطرح کرد. نظریه کاشت بر آثار تدریجی و درازمدت رسانه‌ها، به‌ویژه تلویزیون، بر شکل‌گیری تصویر ذهنی مخاطبان از دنیای اطراف و مفهوم‌سازی آنان از واقعیت اجتماعی تأکید می‌کند. با توجه به درک اثر عمیق فیلم و پویانمایی بر افکار و رفتار انسان، در اینجا سعی کرده‌ایم ده اثر جذاب و تماشایی و در عین حال مناسب تماشا در کنار خانواده را معرفی کنیم.

و مانند نود درصد نوجوانان محله در دام مصرف مواد یا حتی خریدوفروش آن، گرفتار نشوند. این فیلم پیام‌های مثبت زیادی برای والدین و نیز برای نوجوانان دارد؛ والدینی که یک‌لحظه از تربیت و برنامه‌ریزی و تلاش برای آینده بچه‌ها غافل نیستند و به‌شدت خود را مسئول می‌دانند؛ فرزندان که به پدر و مادر خود اعتماد دارند، شبانه‌روز در حال تمرین و تحصیل هستند و بالاخره به آرزوهای بزرگ خود و خانواده جامه عمل می‌پوشانند.

تماشای زندگی قهرمانان بزرگی که از ابتدا در رفاه و آسایش نبوده‌اند و برای رسیدن به آرزوهایشان سختی‌های زیادی را تحمل کرده‌اند و البته گاهی شکست هم خورده‌اند اما دست از تلاش برنداشته‌اند، برای نوجوانان بسیار آموزنده و چراغ راه خواهد بود.

۱. کینگ ریچارد

این فیلم محصول سال ۲۰۲۱ هالیوود است که نامزد دریافت جوایز زیادی بوده و برنده اسکار بهترین بازیگر نقش اول مرد با بازی ویل اسمیت شده است. در فیلم، داستان زندگی وینس ویلیامز و سرینا ویلیامز، قهرمانان تنیس جهان روایت شده‌اند؛ داستان رنج‌ها و سختی‌های زندگی و در پایان موفقیت شگفت‌انگیزشان به زیبایی به تصویر کشیده شده است. آن‌ها در یکی از محله‌های فقیرنشین ایالت کالیفرنیا زندگی می‌کنند و علاوه بر اینکه وضع مالی خوبی ندارند، گاهی مورد آزار اراذل و اوباش محله نیز قرار می‌گیرند. ریچارد و همسرش بسیار مراقب هستند که فرزندانشان به بیراهه نروند

شخصیت سردار شهید حاج قاسم سلیمانی و به فرماندهی قاسم صورت می‌گیرد. این اثر برنده جشنواره فیلم عمار و نامزد بهترین کارگردانی سی و چهارمین جشنواره فیلم فجر است.

۴. طوفان بی‌نهایت

شاید بتوان گفت یکی از بزنگاه‌هایی که می‌تواند انسان را محک بزند، جایی است که او تنها در دل طوفان در کوهستانی گیر

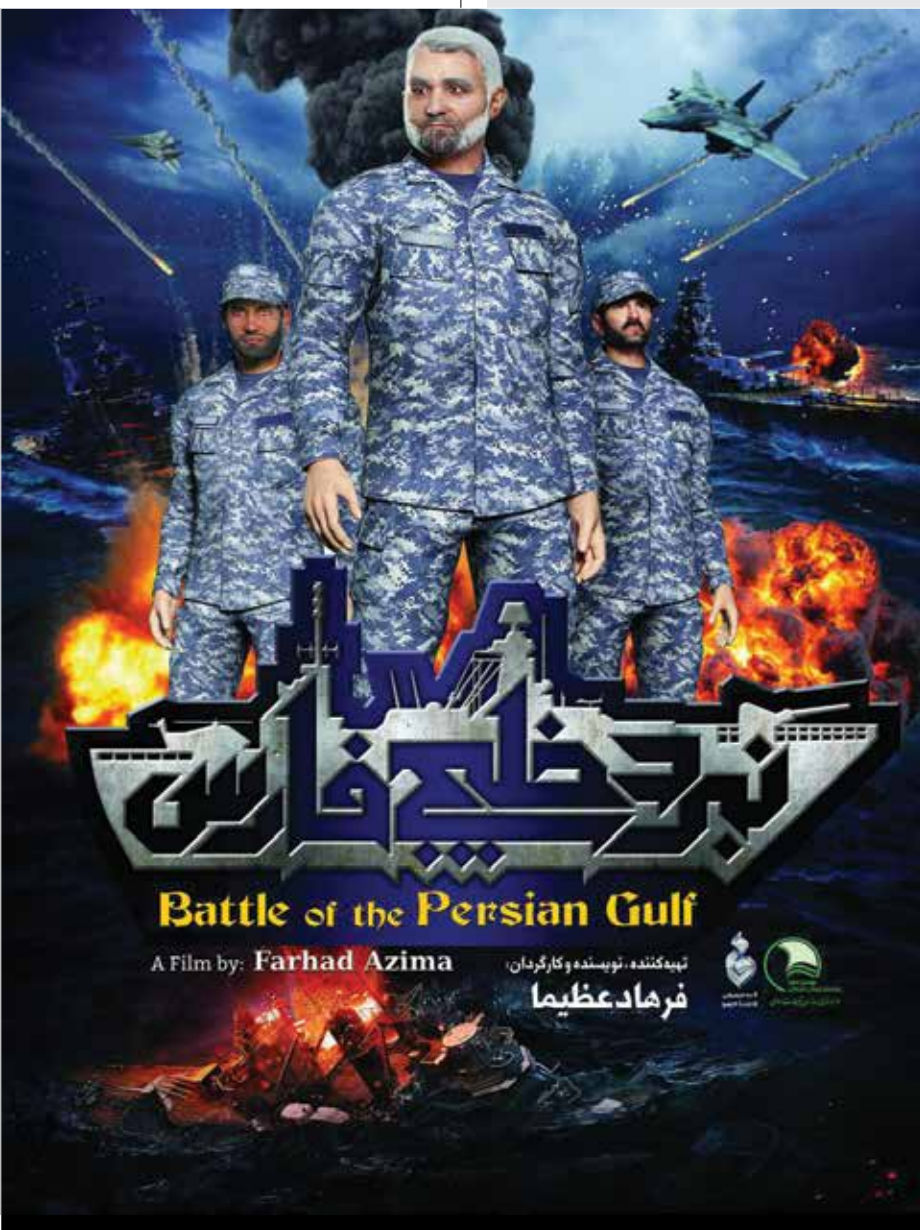
خانواده، صبوری و تلاش، سه اصل مهم زندگی کینگ ریچارد هستند. یکی از برداشت (سکانس)‌هایی که خانواده‌ها می‌توانند از آن الگوبرداری کنند و کارشناسان تربیتی همیشه توصیه می‌کنند، جایی است که ریچارد برای آموزش مفهوم تواضع به دخترانش، همه اعضای خانواده را دور هم جمع کرده تا با هم به تماشای یک فیلم بنشینند و سپس بگویند پیام فیلم چه بوده است. چنین اقداماتی در خانواده، باعث همدلی و همراهی بیشتر اعضا می‌شود و حس رفاقت و دوستی را بین والدین و فرزندان بیشتر می‌کند. از طرف دیگر راهی برای گفت‌وگو باز می‌کند.

۲. بزرگ‌ترین هدیه زندگی

این فیلم محصول سال ۲۰۲۱ کشور ژاپن است و از هرگونه خشونت، ترس یا ناهنجاری اجتماعی عاری است. پدر و دختری که به دلیل مشغله کاری و فاصله جغرافیایی، امکان توجه و در کنار یکدیگر بودن را نداشتند، اکنون با بیمارشدن دختر، این همراهی را تجربه می‌کنند. پیام‌های مثبت این فیلم بسیار است. از جمله اینکه بهتر است تا دیر نشده است قدر یکدیگر را بدانیم و از در کنار هم بودن لذت ببریم. کار و مشغله همیشه هست، اما شاید عزیزانمان همیشه در کنارمان نباشند. ساختن لحظه‌های خوش زندگی، سخت نیست. همین که با فرزندانمان نقاشی بکشیم، بازی کنیم، گفت‌وگو کنیم، آشپزی کنیم و کارهای ساده‌ای از این دست انجام دهیم، یعنی به آن‌ها توجه کرده‌ایم. به این ترتیب، پیام عشق و محبتمان را به آن‌ها می‌رسانیم.

۳. نبرد خلیج فارس

نبرد خلیج فارس، به کارگردانی فرهاد عظیمیا، یک پویانمایی جنگی و حماسی از نبرد و درگیری بین نیروهای ناوگان دریایی آمریکایی و نیروهای ناوگان دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی است که با الهام از

وقایع را باورپذیرتر می‌کند. او البته پدر واقعی کریستوفر است و همین موضوع رابطه آن‌ها را واقعی‌تر کرده است.

۷. والدین امانتی

این فیلم دربارهٔ حفاظت از محیط‌زیست و در گونه (ژانر) کودک و نوجوان، به‌تازگی اکران شده است. البته داستان اصلی دربارهٔ آرزوهای دختر و پسر نوجوانی است که زندگی فقیرانه‌ای دارند و دوست دارند ثروتمند شوند. فیلم با قراردادن آن‌ها در موقعیت دو زندگی به‌اصطلاح مجلل (لاکچری)، به آن‌ها نشان می‌دهد پولداربودن، آن قدرها هم که فکر می‌کردند، خوب نیست و اتفاقاً معایب زیادی هم دارد. این دختر و پسر در پایان آرزو می‌کنند به زندگی ساده روستایی خود برگردند.

می‌افتد و اکنون این اوست که باید تصمیم بگیرد شجاعانه برای زندگی بجنگند یا ناامیدانه منتظر مرگ بمانند! فیلم طوفان بی‌نهایت، داستان زنی کوهنورد است که در یک روز سرد زمستانی به دل کوه می‌زند و گرفتار طوفان و سرما می‌شود. او در این بین، مردی را نیز تنها و گرفتار طوفان می‌یابد و قصد نجاتش را دارد، در حالی که مشخص نیست سرنوشت خودش چه خواهد شد. این فیلم محصول ۲۰۲۱ آمریکا است و تماشای آن روزنه‌ای از امید و تلاش را به روی مخاطب می‌گشاید.

۵. بدون قرار قبلی

اگر می‌خواهید ارزش وطن، ریشه و اصالت را به فرزندان نشان دهید، این فیلم گزینهٔ مناسبی است. فیلمی آرام و بدون ترس، خشونت یا ناهنجاری اجتماعی، که با داستانی پرکشش، شما را با خود همراه می‌کند. پس از تماشای این اثر زیبا و اصیل از بهروز شعبی، می‌توانید در کنار خانواده با فرزندان گفت‌وگو کنید. تالشتان بر این باشد که گفت‌وگو را با سؤال آغاز کنید و اگر سؤال‌هایی بی‌جواب ماندند، یقین بدانید بذری را دل فرزند کاشته‌اید که ثمره‌اش را در تحقیق و جست‌وجو و زندگی آینده‌اش خواهید دید.

۶. در جست‌وجوی خوشبختی

این فیلم سرگذشت زندگی کریس گاردنر و یکی از تأثیرگذارترین فیلم‌ها در موضوع ارتباط پدر و پسر است. اینکه چگونه پدرها برای فرزندان فداکاری می‌کنند. لحظات تلخ و شیرین زندگی این دو برای مخاطب پیام‌های زیادی به همراه دارد. از جمله اینکه، زندگی همیشه روی خوش ندارد و غم‌ها هم گاهی به شکل بی‌رحمانه‌ای خود را نشان می‌دهند، اما این ما هستیم که نباید دست از تلاش برداریم و باید امیدوارانه به مسیر خود ادامه دهیم. در اینجا ویل اسمیت با بازی زیبای خود،

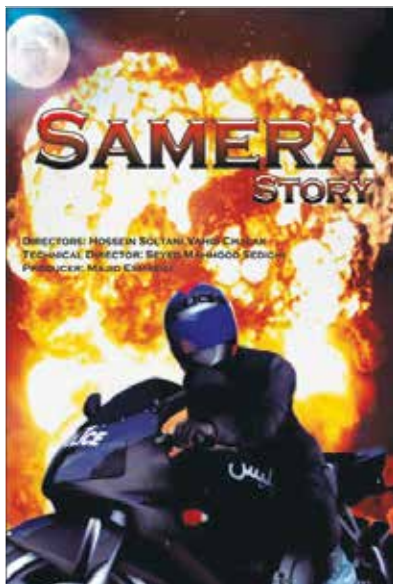

اصفهان شده است و از نظر معیارهای وبگاه «کدومو» فیلم سالمی محسوب می‌شود؛ به این معنا که خشونت، ترس یا ناهنجاری اجتماعی قابل توجهی ندارد. در دنیای امروزی، بچه‌ها از کودکی با انواع بازی‌های رایانه‌ای آشنا می‌شوند و بالاخره هر کدام در یک سن آن را تجربه می‌کنند و این برای بعضی‌هایشان به یک سرگرمی روزانه و دائمی تبدیل شده است. خانواده‌ها نمی‌توانند مانع استفاده فرزندان از این سرگرمی جدید شوند و این موضوع اجتناب‌ناپذیر شده است. داستان این فیلم نیز در مورد سرزمین بازی‌های رایانه‌ای است. پیام‌های مثبتی چون «قهرمان بودن، انجام کار گروهی و توجه به استعدادها» در دل داستان فیلم، در قالب نمایش و بازی بیان شده‌اند.

۱۰. داستان سامرا

داستان سامرا اثری پرتحرک (اکشن) اما مملو از اسوه و پیام‌های مثبت است که شجاعت‌های دلیرانه جوانان برای دفاع از حریم ائمه اطهار (ع) را به تصویر می‌کشد. تلاش‌های شبانه‌روزی جوانان و پشتکار آن‌ها در جهان چندین هزار نفر انسان را، فارغ از قومیت و دینشان، نجات داده است. رشادت‌ها و شجاعت‌های آن‌ها بهترین نمونه برای فرزندان کشورمان، به‌خصوص نوجوانان است. این محصول فرصت مناسبی است تا احساس‌های حق‌طلبی، شجاعت و تلاش توأمان با توکل در نوجوانان زنده و درونی شوند. این پویانمایی را حسین سلطانی و وحید چالاک در سال ۱۳۹۰ ساختند. به یاد داشته باشید، اگرچه سعی شده است فیلم‌ها یا پویانمایی‌های معرفی شده، از ناهنجاری‌های اجتماعی (سیگار کشیدن، خوردن مشروبات الکلی و برداشت‌های جنسی) عاری باشند، اما بهتر است نسخه‌های پالایش (فیلتر) شده را تماشا کنید و در کنار خانواده لذت ببرید. پس از تماشای اثر، گفت‌وگو را فراموش نکنید.

۸. میشل‌ها علیه ماشین‌ها

گوشی هوشمند مانند تیغی دو لبه است که این روزها همه خانواده‌ها با آن درگیرند؛ تیغ دو لبه سود و زیان که البته در بسیاری از مسائل زندگی مطرح است، اما شاید بتوان

گفت این مسئله در مورد گوشی هوشمند پررنگ‌تر است. جف روو و مایکل گراند، در این اثر، تقابل بین انسان و فناوری را به عرصه واقعیت آورده‌اند. در اینجا خانواده‌ای را می‌بینیم که علاوه بر چالش‌هایی که در درون خود و در رابطه پدر و دختری با آن روبه‌روست، باید برای نجات بشریت با یک گوشی هوشمند مبارزه کند! این پویانمایی با درون‌مایه کمدی، جنگ هرروزه انسان با فناوری را به نمایش می‌گذارد؛ جنگی که در واقعیت ملموس نیست، اما در دنیای میشل‌ها عینیت می‌یابد.

۹. فیلم بازی‌وو

این فیلم کمدی برنده چهار جایزه از جشنواره بین‌المللی فیلم کودک و نوجوان

یادگیری مشاهده‌ای،

رونویسی و تقلید

کارکردهای رسانه و ارتباط آن با بزهکاری نوجوانان

سید میثم موسوی

تصویرگر

امیر عابدی قادری

کارشناس ارشد رشته علوم تربیتی، گرایش تحقیقات آموزشی دانشگاه تهران

رشد تصاعدی رسانه‌ها و عرضه هرچه بیشتر انواع رسانه‌ها موجب تقاضای بیشتر انسان‌ها برای استفاده از آن‌ها شد. رسانه‌های صوتی و تصویری هم از تمام ظرفیت‌های خود، مانند رنگ، صوت و موسیقی کمک گرفتند تا بر جنبه نمایشی خود بیفزایند و بدین وسیله در مرحله اول، افراد را به استفاده هرچه بیشتر از محصولاتشان برانگیزند و سپس تغییرات نامحسوس خود را بر فرد تحمیل کنند. در این بین، رسانه‌های جمعی با داشتن مخاطبان زیاد با قدرت تأثیرگذاری وسیع و امکان استفاده از فنون خاص، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم نقش بارزی در یادگیری افراد جامعه ایفا می‌کنند.

رسانه‌ها همچون شمشیر دولبه، در عین حال که می‌توانند با ارائه برنامه‌های صحیح و مناسب زمینه‌های لازم را برای پیشرفت و اعتلای نوجوانان فراهم آورند، سبب افزایش بزهکاری نیز می‌شوند. این تأثیرات منفی روی کودکان و نوجوانان، به دلیل پایین بودن قدرت تفکر و استدلالشان، بیش از سایرین است. نوجوانی مرحله انتقال از کودکی به بزرگسالی است. نوجوانان در این سن از برخی جنبه‌ها شبیه کودکان هستند. با این حال تغییرات بسیاری که در این مرحله روی می‌دهند، آنان را متقاعد می‌کنند که تفاوت‌های زیادی با کودکان دارند. به همین دلیل است که ما بعضی از رفتارهای بزرگسالان

تعریف رسانه

«رسانه» در لغت مشتق از فعل «رسیدن» و به معنای «وسیله رساندن» است. در اصطلاح رسانه به ابزاری گفته می‌شود که از آن برای ابلاغ و بیان افکار و انتقال آن به دیگران استفاده می‌شود. در عالم علوم ارتباطات نیز «میز رسانه» به وسایل فنی و فیزیکی گفته می‌شود که وظیفه آن تبدیل پیام به علائمی است که قابلیت ارسال در مجرا (سیم و موج) را دارند. بنا بر این تعریف‌ها می‌توان نتیجه گرفت، تلویزیون، رادیو، نشریات، تلفن، تلفن همراه و اینترنت همه رسانه هستند.

اهمیت رسانه

امروزه رسانه جزئی جدایی‌ناپذیر از زندگی بشر است و دوران معاصر را «عصر رسانه» می‌نامند. از نظر کارشناسان مسائل آموزشی، رسانه‌ها در کنار خانواده، مدرسه و دانشگاه، به‌عنوان یکی از ارکان تربیتی هستند و با تنوعی که دارند، می‌توانند نقش دانشگاهی سازنده یا مخرب را برعهده گیرند. تا قرن بیستم، رهبری و ارشاد انسان‌ها رویارو و بر اساس ارتباط متقابل فیزیکی بود و پدر و مادر و افراد وابسته نزدیک و در دسترس، مربی افراد در زندگی بودند. ولی پس از ظهور رسانه‌ها این وضعیت تغییر کرد و هر کس متناسب با میزان دسترسی خود به رسانه‌ها به سمت استفاده از آن‌ها رفت و

کارکردهای رسانه

با توجه به مطالب گفته‌شده، رسانه می‌تواند برای افراد کارکردهای مثبت زیادی داشته باشد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. آموزش: انتقال مفهوماها به قشرهای گوناگون جامعه در سطحی وسیع؛
۲. اطلاع‌رسانی: شناخت مسائل مختلف، از جمله آسیب‌های اجتماعی و آگاه‌سازی مردم و مسئولان از آن مسائل؛
۳. پیشگیری از جرم: آگاهی‌بخشی نسبت به جرم و بزهکاری و اطلاع‌رسانی تغییرات قانون؛
۴. برجسته‌سازی: پررنگ کردن و اعتباربخشی به یک ارزش یا موضوع؛
۵. تبلیغات: آگاهی‌بخشی در مورد تازه‌های تولید و خدمات یا جهت‌بخشی به افکار عمومی و منش سیاسی؛
۶. اجتماعی‌شدن: تسهیل روند اجتماعی‌شدن از طریق انتقال اصول مرتبط با نظم، انضباط، مهارت‌ها و نقش‌های اجتماعی به اعضای جامعه؛
۷. جامعه‌پذیری: از طریق جهت‌دهی به افکار و رفتار افراد و هدایت مردم به سمت هنجارها.

را در نوجوانان می‌بینیم. نوجوانان سرشار از احساس و هیجان هستند و به همین دلیل طعمه‌های مناسبی برای مقاصد شوم تهیه‌کنندگان محتوای منفی رسانه‌ها محسوب می‌شوند. دوره نوجوانی از بحرانی‌ترین دوره‌های زندگی است. عوامل زیستی، روانی و اجتماعی در بروز رفتارهای خاص دوره نوجوانی نقش دارند و به خاطر تحولات دوره بلوغ، تغییر ارزش‌ها و یافتن هویت، در این دوران بزهکاری افزایش می‌یابد.

با توجه به مطالب گفته شده، اهمیت حفظ نوجوانان از خطرات رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های صوتی و تصویری (پویانمایی، فیلم و مجموعه تلویزیونی)، آشکار می‌شود که در ادامه درباره آن بحث می‌کنیم.

دانشمندانی چون **بندورا، ساترلند و تارد** معتقدند، الگوهای رفتاری از طریق مشاهده رفتار دیگران آموخته می‌شوند که به «یادگیری مشاهده‌ای» معروف است. در این بین کودکان و نوجوانان می‌کوشند برنامه‌های رسانه‌ها را سرمشق خود قرار دهند و اگرچه ممکن است رونویسی (کپی برداری) مستقیم نباشد، اما دیدگاه، عقاید و ارزش‌های خاصی را از آن‌ها کسب می‌کنند. به بیان دیگر می‌توان گفت: «نوجوان در فرایند یادگیری خود نیز از رسانه‌ها تقلید می‌کند و سرمشق می‌گیرد.»

ارتباط رسانه با بزهکاری

با وجود همه کارکردهای مثبت رسانه‌های جمعی، به راحتی می‌توان متوجه شد که اکثر رسانه‌ها مملو از صحنه‌های انحرافی و بزهکارانه از قبیل سرقت، روابط نامشروع، قتل، اعتیاد، خشونت و تخلفات رانندگی هستند که از راه مشاهده به بینندگان منتقل می‌شوند. با توجه به احساسی بودن و ناپختگی کودکان و نوجوانان، تأثیرات این صحنه‌ها روی آن‌ها بیشتر قابل مشاهده است.

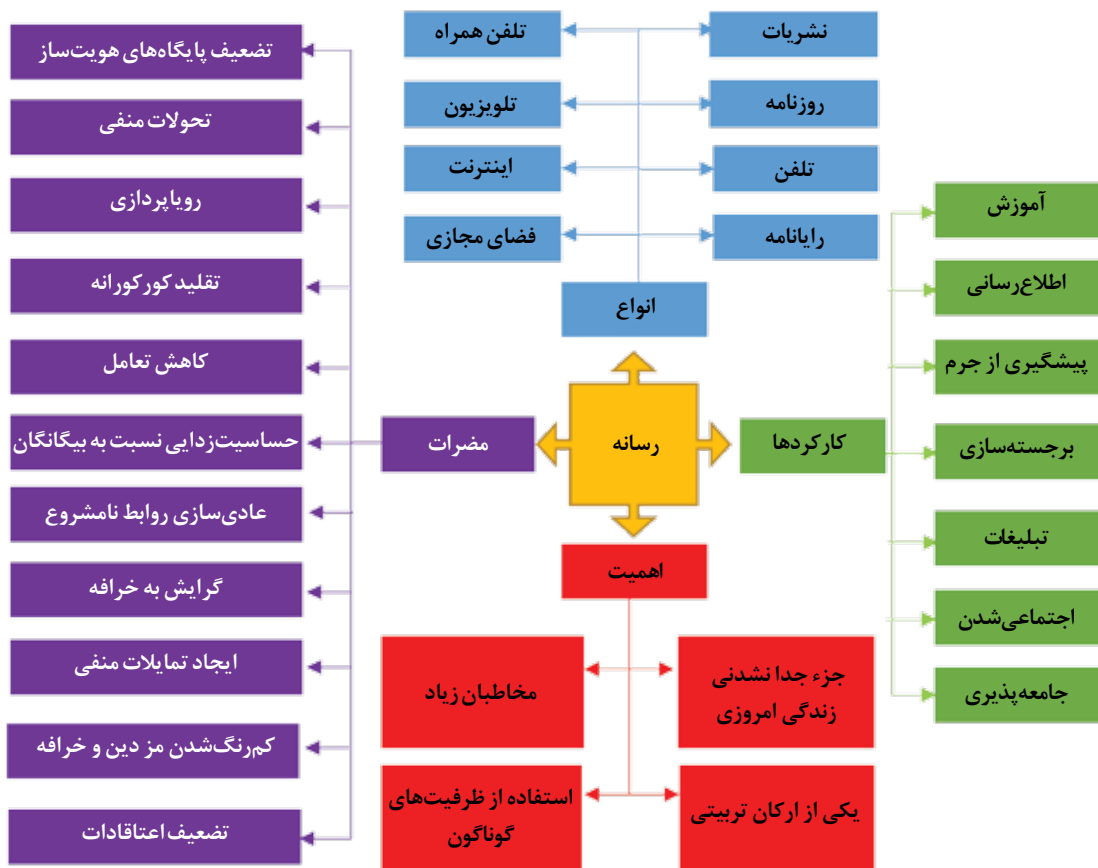
جورج گرینر به دو اصل در زمینه مشاهده فیلم‌ها و مجموعه‌های تلویزیونی رسانه‌های جمعی اشاره می‌کند که عبارت‌اند از:

- ۱. متداول‌سازی:** تماشای زیاد رسانه‌های جمعی باعث می‌شود بینندگان عقاید مشابه یکسان یا نزدیک به هم پیدا کنند؛ حتی اگر از لحاظ وضعیت اقتصادی و تربیت خانوادگی به یک سطح اجتماعی تعلق نداشته باشند؛
- ۲. تشدید:** هرچه محیط واقعی بینندگان شباهت بیشتر و نزدیک‌تری به وضعیتی داشته باشد که رسانه‌ها نمایش می‌دهند، رفتار مشاهده‌شده در بیننده قوی‌تر (تشدید) می‌شود.

با توجه به دو اصل قبل می‌توان پی برد، تصویرها و صحنه‌های منفی ممکن است برای جامعه نتایج منفی به همراه داشته باشند. یعنی می‌توانند کارهای منفی را به صورت امری متداول جلوه دهند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند، از یک سو شباهت بیشتر محیط اطراف طبقات محروم به صحنه‌های منفی پخش شده، و از سوی دیگر، محرومیت اقشار ضعیف جامعه از سرگرمی‌های متنوع، سبب شده‌اند که تأثیرات منفی برنامه‌های رسانه‌ها روی افراد این طبقات نسبت به طبقات مرفه جامعه شدیدتر باشد.

فیلم‌های دارای بار منفی موجب تحریک و تشویق نوجوانان به بزهکاری می‌شوند، مرزبندی‌های ملی و اعتقادی را می‌شکنند و برای همه مخاطبان محصولاتی یک شکل و یکسان فراهم می‌کنند که به یکسان شدن سلیقه‌های افراد و حتی کم‌رنگ شدن ارزش‌های جامعه می‌انجامد. ارزش‌ها و هنجارهای جامعه از مهم‌ترین عوامل خودجوش در جهت مهار افراد و کاهش بزهکاری در جامعه هستند. اما نمایش روزمره صحنه‌های بدآموز و نابهنجار، مانند قتل، دزدی و خشونت در فیلم‌ها افراد را با این صحنه‌ها آشنا می‌کند و با تکرار چنین صحنه‌هایی از قبح و

کارکردها و مضرات رسانه

بار منفی آن‌ها نزد مخاطبان می‌کاهد.

تبعات منفی کالاهای چندرسانه‌ای

۱. تضعیف پایگاه‌های هویت‌ساز گذشته، مانند آموزه‌های دینی و ملی؛
  ۲. تحول در روابط اجتماعی و خانوادگی؛
  ۳. تمایل به قرار گرفتن به جای افراد دیگر و رؤیایپردازی یا تقلید از آن‌ها؛
  ۴. کاهش انگیزه برقراری روابط حقیقی و کاهش توانمندی تعامل با دیگران؛
  ۵. حساسیت‌زدایی از ارتباط با بیگانگان؛
  ۶. عادی‌سازی روابط جنسی خارج از چارچوب ازدواج؛
  ۷. ظهور جریان‌های ضدفرهنگ و بازگشت به سنت‌ها، باستان‌گرایی، احیای مناسبت‌های قومیتی و تمایل به فال‌بینی و خرافه‌گرایی؛
  ۸. شکل‌گیری تمایلات سیاسی جدید در جوانان و نوجوانان، از جمله آزادی جنسی، موسیقی، مصرف دخانیات و الکل؛
  ۹. آمیختگی مضمون‌های دینی با خرافات و کم‌رنگ‌ساختن مرز میان معارف وحیانی و خرافات؛
  ۱۰. آسیب‌پذیر کردن نوجوانان در حوزه اعتقادات.
- اگرچه این تبعات منفی جزء جدانشدنی فیلم‌ها و مجموعه‌های تلویزیونی هستند، اما نمی‌توان کارکرد رسانه‌ها، به‌خصوص رسانه‌های صوتی و تصویری را در آموزش و بخش‌های دیگر نادیده گرفت. بلکه با استفاده از راهکارهای مناسب باید اثرات منفی رسانه‌ها را به حداقل رساند. به همین منظور، در ادامه راهکارهای کاهش تأثیرات منفی رسانه‌ها روی نوجوانان که سرمایه‌های اصلی کشور هستند، در سه حوزه تولید برنامه‌های تلویزیونی، پخش برنامه‌ها و مصرف و تماشای آن‌ها توسط خانواده‌ها ذکر می‌شود.

حوزه تولید

۱. ابلاغ سیاست‌های پیشگیرانه به تولیدکنندگان، با هدف پیشگیری از گرایش به بزهکاری؛
۲. مبنا قرار گرفتن فرهنگ ایرانی و اسلامی توسط

- تولیدکنندگان؛
۳. ملاک قرار گرفتن پیشگیری از بزهکاری در ارزیابی جشنواره‌ها و برنامه‌ها؛
  ۴. شکست و دستگیری قهرمانان بزهکار مجرم در برنامه‌های تولیدشده؛
  ۵. توجه بیشتر به سلیقه‌های مخاطبان؛
  ۶. ساخت فیلم‌ها و پویانمایی‌ها از اشخاص برجسته و حماسی؛
  ۷. استفاده از میانبرنامه‌های آموزشی و جذاب به‌منظور فرهنگ‌سازی؛
  ۸. توجه به شرایط اجتماعی و مقتضیات زمان برای تولید محتوا؛
  ۹. تلاش برای پاسخ به شبهات نوجوانان، به‌ویژه در زمینه‌های دینی و مذهبی؛
  ۱۰. تولید بیشتر فیلم‌های خانوادگی مطابق با ارزش‌ها و هنجارها؛
  ۱۱. ایجاد تنوع بیشتر در برنامه‌های کودک و نوجوان با هدف جذب بیشتر آنان؛
  ۱۲. تأکید بر اهمیت بنیان خانواده؛
  ۱۳. تلاش برای فرهنگ‌سازی استفاده از انواع رسانه‌ها.

حوزه پخش

۱. کنترل دقیق‌تر برنامه‌ها به‌خصوص فیلم‌ها و مجموعه‌های تلویزیونی خارجی قبل از پخش؛
۲. پرهیز از پخش برنامه‌های زمینه‌ساز رفتارهای منفی در ساعت‌های «اوج» (پیک) استفاده نوجوانان از تلویزیون؛
۳. استفاده از عنصر تبلیغات به‌منظور آگاهی‌بخشی به همه قشرهای جامعه؛
۴. آگاهی‌بخشی به نوجوانان، به‌منظور استفاده از فرصت‌ها و تسهیلات فراهم‌شده توسط جامعه.

حوزه مصرف و تماشا

۱. تشویق خانواده‌ها به استفاده از محتواهای مناسب‌تر، مانند کتاب، روزنامه، نشریات و ...؛
۲. ارائه نرم‌افزار و سخت‌افزارهایی برای تلویزیون و سایر رسانه‌ها، با هدف تنظیم استفاده یا استفاده‌نکردن کودکان از بعضی از برنامه‌های شبکه‌های خاص؛
۳. خودداری از تهیه تلویزیون جداگانه برای اتاق کودکان؛
۴. ارائه توضیحات لازم در زمینه غیرواقعی بودن صحنه‌های پرهیجان خشن و جنایتکارانه در برنامه‌ها.

منبع

۱. ارتباطات انسانی، محسنیان راد

سبک زندگی

ایرانی - اسلامی در رسانه‌ها

سید میثم موسوی

تصویرگر

میلاذ حبیبی اصل

دانشجوی دانشگاه فرهنگیان یاسوج

اسلامی، ۱۳۹۷: ۱۲).

۲. بین سبک زندگی و آسیب‌های اجتماعی ارتباط دوسویه‌ای وجود دارد. هر قدر سبک زندگی نادرست ترویج پیدا کند، آسیب‌های اجتماعی بیشتر می‌شوند (ایران‌نژاد و منعمی، ۱۳۹۶: ۵۹). یکی از آموزش‌های مهم در سبک زندگی، آموزش مهارت‌های زندگی است که نداشتن شناخت درباره آن‌ها، آسیب‌های اجتماعی فراوانی را به دنبال دارد.

۳. طبق سند تحول بنیادین، هدف نهایی تربیت، رسیدن دانش‌آموزان به حیات طیبه و جامعه صالح، طبق نظام معیار اسلامی، است. (مبانی نظری تحول بنیادین، ۱۳۹۰). برای تحقق این هدف، نیاز است افراد صالح، سبک زندگی منطبق با نظام معیار را رواج دهند. معلمان و دانش‌آموزان در این حوزه بیشترین درگیری را با موضوع هدف غایی دارند و باید به تشکیل جامعه صالح مبادرت ورزند.

اما اکنون چالش اساسی بر سر راه سبک زندگی مطلوب، رسانه و ابزارهای رسانه‌ای است. رسانه شامل رسانه‌های دیداری مثل تلویزیون و کتاب، شنیداری مانند رادیو، ترکیبی از آن دو مانند پویانمایی یا فیلم و رسانه‌های چندحسی (مانند نمایش‌های اسلایدی به همراه فیلم و بازی‌های رایانه‌ای) است. کار رسانه انتقال پیام است و بسته به فرستنده، پیام‌ها با گفتمان و اندیشه‌های خاص در بستری که واقعاً توجه مخاطب را به شکل شگفت‌انگیزی جلب می‌کنند، منتقل می‌شوند. ابزارهای رسانه‌ای نوظهور و فراگیر مانند اینترنت و ماهواره و گوشی‌های هوشمند، امروزه بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرند، به طوری که بسیاری از انسان‌ها شب و روز خودشان را به آن‌ها می‌پردازند و این در عصر نوین غیرقابل انکار است. رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام

سبک زندگی اصطلاحی است که امروزه زیاد به گوشمان می‌خورد و ما سعی داریم آن را برای دسته‌ای از رفتارهای متمایز در زندگی شخصی و اجتماعی خود به کار ببندیم. این اصطلاح قدمت زیادی ندارد، به اوایل قرن بیستم مربوط است و غرب آن را ارائه کرده است (صادق‌زاده قمصری و دیگران، ۱۳۹۷). هر جامعه هم مانند ما انسان‌ها یک سبک زندگی برای خود دارد و این سبک زندگی آن را از سایر جامعه‌ها متمایز می‌کند. ارکان شکل‌دهی به هویت اجتماعی هر جامعه عبارت‌اند از: باورها (جهان‌بینی)، ارزش‌ها (ایدئولوژی) و سبک زندگی (نظام ترجیحات رفتاری) (سبک زندگی بر مبنای آموزه‌های دینی، محتوای ضمن خدمت). در این بین، سبک زندگی لایه رویین و آشکار است (همان). در واقع سبک زندگی نمود عینی ارزش و باورهای جامعه است. اگر ما می‌گوییم سبک زندگی اسلامی به این خاطر است که ما داریم احکام و جهان‌بینی دین اسلام را در جامعه پیاده می‌کنیم و نظامی رفتاری بر مبنای جهان‌بینی توحیدی و ارزش‌های اسلامی تشکیل داده‌ایم. در باب اهمیت و ضرورت تحقیق درباره سبک زندگی سالم و ایرانی اسلامی و اهمیت آن می‌توان به این نکات اشاره کرد:

۱. مقام معظم رهبری در یکی از مهم‌ترین اسناد کشور که بیانیه گام دوم است، به جوانان، توصیه‌هایی با رویکرد امیدافزایی و نگاه به آینده کردند که آخرین آن‌ها سبک زندگی بود. ایشان پرونده آن را باز گذاشتند و فرمودند: «سخن لازم در این باره بسیار است». همین موضوع اهمیت سبک زندگی را می‌رساند. ایشان اشاره کردند که غرب دنبال ترویج سبک زندگی غربی در بین جوانان ماست و این بحران‌های زیادی را گسترش می‌دهد (بیانیه گام دوم انقلاب

آن را تا ۲۲ سالگی هم برآورد کرده‌اند. در این سنین، هویت نوجوانان شکل می‌گیرد و تفکر انتزاعی پیشرفت زیادی دارد. پیامبر خدا (ص) می‌فرماید: «الولد سید سبع سنین و عبد سبع سنین و وزیر سبع سنین: کودک هفت سال آقا و سرور است و هفت سال زیردست و فرمان‌بردار و هفت سال وزیر و مشاور (پدر و مادر) است» (باهر، ۱۳۹۵: ۱۳۱). مشخص است که آن هفت سال سوم دوره نوجوانی است و باید با او مثل یک مشاور برخورد کرد و مانند قیل آمرانه به او دستور نداد و در مسائل و تصمیم‌گیری‌ها از او نظرخواهی کرد (همان). نوجوان به سبب تغییرات رشدی، جسم و روانش متحول می‌شوند. او به بلوغ می‌رسد و تغییرات هورمونی در

دوم (چهل سال دوم انقلاب اسلامی) می‌فرماید: «ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر امکان بسیار خطرناکی در اختیار کانون‌های ضدمعنویت و ضداخلاق نهاده‌اند و هم‌اکنون تهاجم روزافزون دشمنان به دل‌های پاک جوانان و نوجوانان و حتی نونهالان با بهره‌گیری از این ابزارها را به چشم خود می‌بینم.» در این میان، سبک زندگی ایرانی‌اسلامی باید در مقابل تهاجم فرهنگی دشمن بایستد و با استفاده از همین رسانه‌ها و به‌خصوص رسانه‌های نوظهور، تأثیر منفی تبلیغات و ناامیدی‌های دشمن بر نوجوانان و جوانان را از بین ببرد و آنان را برای رسیدن به حیات طیبه کمک کند. نوجوانی شامل سنین ۱۲ تا ۱۸ سال است و البته که برخی

او ظاهر می‌شوند. همچنین، رسیدن به سن تکلیف نکته مهم دیگر است.

با ظهور کرونا و گسترش فضای مجازی، استفاده نوجوانان از رسانه‌های ارتباط جمعی افزایش پیدا کرده است. شرایط ایجاب می‌کند رسانه‌های دیداری مانند کتاب‌های درسی بحث سبک زندگی ایرانی اسلامی را بیشتر در محتوای خود پوشش دهند تا این سبک زندگی که هویت جمعی ما را نیز می‌سازد، بتواند به‌درستی کارکرد خودش را ایفا کند. جامعه هدف این مقاله، دانش‌آموزان متوسطه اول است، ولی مؤلفه‌های استخراج‌شده برای متوسطه دوم نیز قابل استفاده و تجزیه و تحلیل هستند. شیوه پژوهش بدین صورت است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی که غالباً شامل مقالات پیشرفته و معتبر هستند و همچنین کتاب‌های درسی که به‌طور مستقیم به بحث سبک زندگی می‌پردازند، مؤلفه‌هایی را استخراج می‌کنیم و از این مؤلفه‌ها برای تحلیل محتوای کتاب‌های درسی از پایه‌های ابتدایی تا سطوح عالی تحصیلی استفاده می‌کنیم. تحلیل محتوای کتاب‌های درسی به‌عنوان رسانه‌های دیداری به ما کمک می‌کند به لایه‌های عمیق محتوا و پیام‌های پنهان و آشکار دست یابیم و در صورت مشخص شدن کاستی‌ها آن‌ها را برطرف و از نقاط قوت برای بهتر شدن آینده کتاب‌های درسی استفاده کنیم. از مهم‌ترین کتاب‌های درسی که به‌طور مستقیم به سبک زندگی پرداخته‌اند، کتاب‌های «تفکر و سبک زندگی» در پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول هستند. البته در دوران ابتدایی (پایه ششم) این کتاب را با عنوان «تفکر و پژوهش»، و در دوران متوسطه دوم، پایه دهم، کتاب «تفکر و سواد رسانه‌ای» و در پایه دوازدهم با عنوان «مدیریت خانواده و سبک زندگی ویژه پسران» را داریم.

توجه همه‌جانبه به ساحت‌های شش‌گانه تربیت با درک رویکرد و اصول هر ساحت

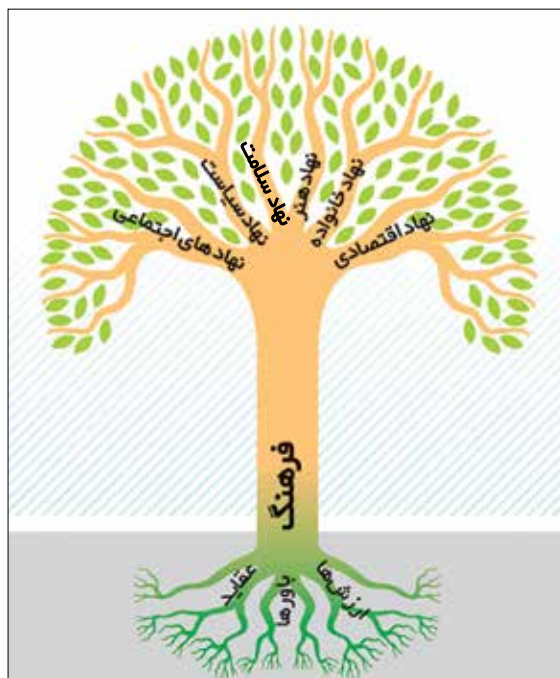
انسان موجودی چندبعدی است که نگرش، مهارت و دانش دارد و باید در همه جنبه‌ها رشد و پرورش یابد. ساحت‌های شش‌گانه عبارت‌اند از: ۱. اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ ۲. اجتماعی - سیاسی؛ ۳. زیستی و بدنی؛ ۴. اقتصادی و حرفه‌ای؛ ۵. علمی و فناوری؛ ۶. زیبایی‌شناختی و هنری.

بهره‌گیری از میراث ارزشمند ادب فارسی برای بسط اصول اخلاقی و فطرت‌مداری و مشارکت همه عوامل اعم از تقسیم کار در خانواده و مسجد و رسانه، از رویکردهای ساحت اعتقادی و عبادی هستند (مبانی نظری تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۰). تربیت علمی و فناوری از مهم‌ترین قسمت‌هایی است که به بحث رسانه مربوط می‌شود. در اینجا ما باید رسانه دینی را به‌عنوان ابزاری برای توسعه ارزش‌های

اخلاقی در نظر بگیریم. رسانه دینی به دنبال آن است که تعریف جدیدی از رسانه، ساختار و رسالت آن تدوین و عرضه کند و در صدد گسترش اخلاق در حیات جمعی و دستیابی به سعادت حقیقی است (قاسم‌پور، ۱۳۹۰: ۸۳).

انعطاف‌پذیری و توجه همه‌جانبه به لایه‌های فرهنگ و گسترش فرهنگ اسلامی ایرانی

فرهنگ دارای سه لایه «سور، ارزش و هنجار» به‌عنوان هسته فرهنگ است و سه لایه «نمادها و اسطوره‌ها، آیین‌ها و آداب‌ورسوم، و فناوری‌ها و نوآوری‌ها» لایه‌های پوسته فرهنگ هستند (دهشیری، ۱۳۸۸: ۱۸۲). رسانه به دنبال اندیشه‌سازی، ارزش‌گذاری و هنجارسازی است تا بتواند الگوهای خودش را ارائه دهد. رسانه‌های مکتوب باید فرهنگ ایرانی اسلامی را ارائه دهند. بدین صورت که با جهان‌بینی توحیدی و ارزش‌های اسلامی و سبک زندگی ایرانی اسلامی به ترویج پوسته فرهنگ بپردازند. در قسمت اول پوسته نمادها و اسطوره‌ها، شامل سرود ملی، پرچم سه‌رنگ جمهوری اسلامی ایران، مشاهیر و شخصیت‌های علمی مانند شهیدان و ائمه معصوم و پیامبران. در قسمت دوم پوسته آیین‌ها و آداب‌ورسوم را داریم که از تعریف‌های خود فرهنگ است. برگزاری مراسم اربعین و عاشورا و دهه محرم، روزهداری در ماه رمضان و عید باستانی نوروز در این دسته قرار می‌گیرند. لایه ششم که فناوری، مهارت‌ها و نوآوری است، بر محیط

درخت فرهنگ (کتاب تحلیل فرهنگی پایه دوازدهم انسانی) به ارتباط نزدیک فرهنگ با ساحت‌های شش‌گانه تربیتی توجه کنید.

مهارت‌های زندگی. منبع: سایت مشاوره نوین

و فضای نوینی ناظر است که فرهنگ عمومی در بستر آن شکل می‌گیرد و مظهر تعامل و تبادل کنش‌های اجتماعی و الگوهای ارتباطی به‌شمار می‌آید (همان). باید توجه کنیم، این فضا همگرایی خوبی با فرهنگ اسلامی داشته باشد، وگرنه رسانه می‌تواند ضدفرهنگ‌ها و کنش‌های ناهنجار را در جامعه پخش کند و بسط دهد. برای مثال، توجه به بحث پوشش و حجاب به‌عنوان یک ارزش در اسلام، باید از طریق ارائه الگوها و نوآوری به نوجوانان آموزش داده شود. نمونه آن آموزش بلوغ و پوشش در کتاب تفکر و سبک زندگی ویژه دختران پایه هفتم است.

آموزش مهارت‌های زندگی

از اهداف و ضرورت‌های آموزش مهارت‌های زندگی، ایجاد سلامت روانی در بالاترین سطح خود است که از آسیب‌های اجتماعی جلوگیری می‌کند (عسکری و دیگران، ۱۳۹۹: ۵۱). با توجه به موقعیت‌هایی که رسانه برای افراد به وجود می‌آورد، توانایی تجزیه و تحلیل موقعیت و تصمیم‌گیری درست، حس خودکفایی و اعتمادبه‌نفس و به طور کلی سلامت روانی نوجوان را در برخورد با رسانه‌ها تقویت می‌کند. این مهم با آموزش مهارت‌های زندگی محقق می‌شود و از ضروریات عصر نوین است. ده مهارت اصلی و پایه عبارت‌اند از: خودآگاهی؛ همدلی؛ مقابله با هیجان‌ها؛ مقابله با فشار روانی؛ تصمیم‌گیری؛ حل مسئله؛ ارتباطات اجتماعی و بین‌فردی؛ تفکر خلاق؛ تفکر نقاد (عسکری و دیگران، ۱۳۹۹: ۶۱-۵۷). مهارت‌های زندگی به‌طور مستقیم در کتاب تفکر و سبک زندگی پایه هشتم آموزش داده شده و در کتاب‌هایی نظیر مطالعات و دین و زندگی نیز با ارائه الگوها و سایر موارد ارائه شده‌اند.

توجه به جایگاه خانواده

خانواده از ارکان سبک زندگی به‌شمار می‌آید (ایران‌نژاد و منعمی، ۱۳۹۶: ۵۸). از عوامل سهیم در بحث تربیت نیز خانواده است و می‌دانیم اولین نهاد تربیتی برای فرد، خانواده است. اساساً خانواده نقشی بزرگ در ایجاد سبک زندگی برای فرزندش دارد. همچنین در بحث رسانه‌ها نیز نقش خانواده بسیار تأثیرگذار است. «یکی از عوامل انتخاب رسانه‌ها از سوی مخاطبان، موضوع اعتماد به رسانه است» (دلاور و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۳۴). سبک زندگی ایرانی - اسلامی باید از طریق تکریم جایگاه خانواده و تحکیم نقش خانواده صالح در ایجاد جامعه صالح و نیز از تأثیرگذاری نادرست رسانه بر خانواده‌ها جلوگیری کند تا فرزندان آن خانواده نیز از گزند این موضوع در امان باشند. در کتاب‌های مطالعات اجتماعی متوسطه نیز این موضوعات بیشتر به چشم می‌خورند.

منابع

۱. ایران‌نژاد، پریرسا و منعمی، فاطمه. نیازسنجی برنامه آموزشی بر اساس سبک زندگی اسلامی ایرانی مقطع متوسطه. فصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی. سال ۱۲. شماره ۲۵. پاییز و زمستان ۱۳۹۶.
۲. آموزش هدفمند، سازمان یادگیرنده، تحول اداری، محتوای ضمن خدمت، سبک زندگی بر مبنای آموزه‌های دینی.
۳. آیت‌الله خامنه‌ای، سیدعلی. بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران. ۱۳۹۷.
۴. باهنر، ناصر (۱۳۹۵). آموزش مفاهیم دینی همگام با روان‌شناسی رشد. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی. شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
۵. دلاور، علی؛ باستان، مصطفی؛ فرهنگی، علی‌اکبر. بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر مصرف رسانه‌های جوانان تهرانی با هدف طراحی مدل خلاقانه الگوی مصرف رسانه‌های نوظهور. فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. دوره هشتم. شماره یک. تابستان ۱۳۹۷.
۶. دهشیری، محمدرضا. رسانه و فرهنگ‌سازی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره دوم. شماره ۸. زمستان ۱۳۸۸.
۷. صادق‌زاده قمصری، علیرضا؛ حیدرپور، حسن؛ سجادی، سیدمهدی. تحلیل تطبیقی راهنمای برنامه درسی دین و زندگی دوره متوسطه دوم با مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی ایرانی. فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. سال سوم، شماره ۴. پیاپی ۹. زمستان ۱۳۹۷.
۸. قاسم‌پور، حسن. دین و رسانه. مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ. سال اول. شماره اول. بهار و تابستان. ۱۳۹۰.
۹. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران. دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش و شورای انقلاب فرهنگی. آدرامه. ۱۳۹۰.
۱۰. عسکری، بهروز و شفیعی: ابر و علی‌محمدی، رضا. مهارت‌های زندگی، مجله پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی. علوم تربیتی و آموزش و پرورش. سال سوم. شماره ۲۲. فروردین ۱۳۹۹.

صدا، تصویر، آموزش

سعید رحمتی قدیر

کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی، مدیر آموزگار دبستان، شهرستان کنگاور

کودکی و نوجوانی را خوب به یاد داریم. این به یادماندن از قدرت تأثیرگذاری رسانه‌های تصویری بر حافظه، انگیزش و یادگیری است. پویانمایی، مجموعه تلویزیونی، فیلم سینمایی و مستندهای علمی و آموزشی گزینه‌های بسیار مناسبی برای آموزش محتوای درسی به کودکان و نوجوانان هستند. برخی از اندیشمندان یادگیری از طریق برنامه‌های تلویزیونی را امری تصادفی می‌دانند و معمولاً نیز کمتر کسانی، به خصوص کودکان و نوجوانان، به قصد یادگیری و آموزش تلویزیون تماشا می‌کنند. اما ما می‌توانیم با ارائه محتوای مناسب در قالبی جذاب این یادگیری‌های تصادفی را هدفمند کنیم.

محدودیت‌های آموزش رسانه‌ای

اولین محدودیتی که سد راه آموزش مفید از طریق رسانه‌های جمعی یا تولید فیلم، پویانمایی و ... می‌شود، تأمین سرمایه و صرفه اقتصادی آن است. اما این در حالی است که هزینه تولید ۲۰ دقیقه مستند علمی به مراتب بسیار کمتر از چاپ یک درس پنج‌صفحه‌ای در کتاب علوم پایه ششم ابتدایی است.

اصحاب رسانه، تهیه‌کنندگان و فعالان این حوزه نیز تمایل چندانی به فعالیت در این عرصه ندارند. اما با حمایت از ظرفیت‌ها و استعداد‌های مشغول در نظام آموزشی کشور، از جمله معلمان، دانش‌آموزان و دانشجویانی که توانایی فعالیت در این زمینه را دارند، می‌توان نیروی انسانی موردنیاز را تأمین کرد. بخش عمده هزینه‌های ساخت فیلم، تکه‌فیلم (کلیپ)، مستند و... به نیروی انسانی مربوط است.

کمبود لوازم الکترونیکی در مدرسه‌ها، به‌ویژه در مدرسه‌های روستایی نیز مزید بر علت استفاده نکردن از فرصت‌های آموزش از طریق رسانه می‌شود. البته در صورت تولید

«رسانه‌های تصویری» کشاورزانی ماهر و باغبان‌هایی کارکشته هستند که هرچه بخواهند در ذهن کودکان و نوجوانان و حتی بزرگسالان می‌کارند، پرورش می‌دهند و ثمره آن را به جامعه می‌سپارند تا برداشت کنند. رسانه‌ها علاوه بر تسخیر تفکر، زندگی مادی ما را نیز تحت سلطه خود گرفته‌اند. صبح رایانه، عصر سینما، شب تلویزیون، و اما جزء جدایی‌ناپذیر تک‌تک لحظه‌های زندگی ما، گوشی‌های هوشمند و به تبع آن شبکه‌های اجتماعی. رسانه‌های تصویری بازوهای قدرتمند فرهنگ‌سازی در جامعه هستند. از تصویر روی لباس نوزاد تا انتخاب رهبران سیاسی کشورها، همه امور تحت سیطره رسانه‌ها قرار گرفته‌اند.

آموزش مؤثر

آنجا که خداوند متعال از خلقت آدمی فارغ گشت و روح خدایی در او دمید، به آموزش وی پرداخت: «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا» و این‌گونه، مخلوقی را که علم آموخته بود، لایق سجده فرشتگان دانست. آموزش اگر مؤثر باشد انسان را بالا می‌برد. از دیرباز تاکنون فعالان حوزه تعلیم و تربیت به دنبال بهترین و کارآمدترین روش‌های آموزش به آموزش‌گیرندگان بوده و هستند. امروزه روش‌های نوین تدریس متأثر از رسانه‌ها و فناوری رایانه‌ای به کمک معلمان آمده‌اند تا بتوانند یادگیرندگان را ساده‌تر از قبل به سرمنزل مقصود برسانند.

آموزش رسانه‌ای

استفاده از توان رسانه‌ای می‌تواند آموزش محتوای درسی به دانش‌آموزان یا افزایش انگیزه تحصیلی آنان را آسان کند. همه ما پویانمایی (کارتون)‌ها و فیلم‌های سینمایی دوران

تک پایه نیز می‌تواند کارساز باشد. تکرارپذیری آسان نیز یکی از مزیت‌های استفاده از رسانه در تدریس است. دانش‌آموز به راحتی می‌تواند فیلم را دوباره ببیند یا برنامه را دوباره اجرا کند. اگر بار تدریس برای یکی از پایه‌های حاضر در کلاس از روی دوش معلمان برداشته شود، طبعاً کیفیت آموزش نیز بالاتر می‌رود. این موضوع بر انگیزه دانش‌آموزان نیز می‌افزاید و ممکن است به صورت زنجیروار مشکلات دیگری نیز برطرف شوند.

کرونا و آموزش از طریق رسانه

با شیوع بیماری «کرونا» و تعطیلی مدرسه‌ها و مراکز آموزشی، نیاز به آموزش از طریق رسانه‌ها بیش از پیش احساس شد. این موضوع تلنگری برای نظام آموزشی دنیا بود تا به آموزش الکترونیکی و رسانه‌ای توجه بیشتری داشته باشند. مشاهدات معلمان و همچنین نتایج ارزشیابی‌های دانش‌آموزان بیانگر وجود ضعف در یادگیری محتوای درسی، طی دوران آموزش مجازی است. اما با وجود این، روزه‌های امیدی برای حل کردن برخی مشکلات آموزشی از طریق آموزش مجازی مشاهده شدند.

در پایان می‌توان گفت، رسانه‌ها می‌توانند در نظام آموزشی نقش بسیار مهمی را ایفا کنند. توسعه فرهنگ مطالعه، افزایش انگیزه تحصیلی، افزایش آگاهی مردم نسبت به سرنوشت تحصیلی فرزندان، گسترش استفاده از محتواهای الکترونیکی در آموزش، تبیین ارزش علم‌آموزی و ارتقای جایگاه آن، کاهش آمار ترک تحصیل و توسعه فرصت‌های یادگیری بخشی از توانایی‌های رسانه هستند.

محتوای فاخر و مفید، قطعاً معلمان و دانش‌آموزان به هر طریقی که شده است، مشکل را حل خواهند کرد. همچنین، در صورت ساخت برنامه آموزشی، باید آن را با رابط کاربری ساده طراحی کرد تا دانش‌آموزان در طول استفاده دچار مشکل نشوند.

فرصتی طلایی

تعداد زیادی از دانش‌آموزان دوره ابتدایی کشور در مدرسه‌های روستایی و کلاس‌های چندپایه درس می‌خوانند. کلاس درس چندپایه چالشی بزرگ برای یادگیری دانش‌آموزان است. اختلاط جنسیتی، اختلاط موضوعی، اختلاط سنی، کمبود امکانات آموزشی، کمبود وقت، و مشکلات بسیار دیگری بر سر راه دانش‌آموزان روستایی به منظور تحصیل در کلاس‌های چندپایه وجود دارند.

برای مثال، در یک کلاس درس چندپایه، سه پایه تحصیلی حضور دارند. زنگ اول است و برنامه کلاسی این گونه: پایه اول ریاضی، پایه دوم فارسی و پایه سوم علوم تجربی. معلم باید طی ۴۵ دقیقه هر سه عنوان را برای هر سه پایه تدریس کند. شما خودتان را دانش‌آموز این کلاس تصور کنید. آیا می‌توانید روی حل کردن یک مسئله ریاضی تمرکز کنید، در حالی که معلم با صدای بلند مشغول تدریس فارسی است، و هم کلاسی‌های پایه سوم نیز در حال ساختن فرره برای درس علوم هستند؟ چاره چیست؟ چگونه می‌توان از تنش موجود در کلاس‌های چندپایه کاست؟

تدوین فیلم‌های آموزشی مناسب و گسترش استفاده از این گونه محتواهای از پیش تهیه شده، از تنش و استرس در کلاس‌های چندپایه می‌کاهد. البته برای کلاس‌های

الگوهای ما

سید میثم موسوی

تصویرگر

معصومه بخشعلی پور

کارشناس آموزش ابتدایی، فارغ‌التحصیل دانشگاه فرهنگیان، معلم

«تلاش غرب برای ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زبان‌های جبران‌ناپذیر اخلاقی، اقتصادی، دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است. مقابله با آن جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که باز در آن، چشم امید به شما جوان‌هاست.»

مقام معظم رهبری، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، ۱۳۹۷

قابل‌رؤیت باشد، بلکه غالباً انتقال فرهنگ و میانی فکری و رفتاری به شکل فرایندی تدریجی و غیرمستقیم رخ می‌دهد.

تأثیر رسانه‌ها بر سبک زندگی چیست؟

- رسانه‌ها افکار ما را می‌سازند و افکار هم لباس، خوراک و ... را.
- رسانه‌ها ابزارهای فرهنگی بسیار قوی‌ای هستند.
- سازندگان آن‌ها درست به همه‌چیز فکر کرده‌اند و با تحلیل رفتارهای انسان‌ها، ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی را تعریف کرده‌اند.
- رسانه‌های غربی مدت‌هاست سعی در قهرمان‌پروری تفننی (فانتزی) و جایگزینی آن با الگوهای اسلامی و ایرانی دارند که به تأثیرگذاری بر کودکان و جوانان و در نهایت سبک زندگی آن‌ها منجر می‌شود. زیرا

«سبک زندگی» به معنای شیوه خاص زندگی یک فرد، گروه یا جامعه است. سبک زندگی مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، شیوه‌های رفتار، حالت‌ها و سلیقه‌هاست که هر چیزی را در برمی‌گیرد. همه این‌ها می‌توانند از موسیقی عامه، تلویزیون، آگهی‌ها، اینترنت، فضای مجازی و به‌طور کلی رسانه‌ها، که تعیین‌کننده نوع نگاه و تفکر انسان به زندگی هستند، سرچشمه بگیرند.

رسانه یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در تغییر سبک زندگی است. رسانه ابزار مهمی برای تولید و نشر ارزش‌ها و هنارهای فرهنگی و ارائه الگوهای عمل است. رسانه این قدرت را دارد که توقع‌ها و خواسته‌ها را در میان مردم بالا یا پایین ببرد. هرچند این اتفاق به‌گونه‌ای نیست که همواره

قوی عمل کرده‌اند و قهرمان‌های تخیلی را (به دلیل نداشتن الگوهای واقعی) بر اساس آن مبانی شخصیت‌پردازی کرده‌اند و آنگاه که این قهرمانان موردعلاقه و تقلید کودکان قرار گرفتند، تمامی اندیشه‌های خود را به آن‌ها تلقین می‌کنند. آنچه ما باید به دنبال آن باشیم و در عالم واقع وجود عینی دارد، «الگو» است. آدم‌ها خصلت‌ها و رفتارهایی دارند که برای دیگران کارکرد الگویی پیدا می‌کند. اما لزوماً هر خصلت الگویی در چارچوب و قالب رسانه‌ای «قهرمان»، امکان جلوه ندارد. یعنی نباید از رسانه توقع داشت بتواند هر الگویی را در چارچوب قهرمانی بازنمایی کند. بلکه باید انتظار خود را از الگوگیری از قهرمانان تعدیل کنیم و به فکر الگوپردازی در تعلیم و تربیت بدون

انسان‌ها و جوامع، از طریق الگوها هویت خود را می‌یابند، آن را تقویت می‌کنند و ارزش‌های گوناگون را از طریق آن‌ها در خود نهادینه می‌سازند. قهرمان یک مفهوم انتزاعی ذهنی و رسانه‌ای است و در عالم واقعیت وجود خارجی ندارد. **بتمن، مرد عنکبوتی** یا هر فرد دیگری می‌تواند قهرمان باشد، تنها و تنها اگر رسانه‌ای ویژگی‌های قهرمانی را در او بازنمایی و در میان مردم منتشر کند. این شاخص‌ها الزاماً هیچ ارتباطی با ارزش‌های انسانی یا الهی ندارند. بلکه صرفاً ملاک‌هایی هستند که بر اساس مبانی زیبایی‌شناختی، هنری، تاریخی و ... ملاک‌ها را بار شخصیت قهرمان می‌کنند؛ خواه در وجود عینی او باشد و خواه نباشد. این امر در بافت رسانه‌ای به‌روشنی دیده می‌شود. آن‌ها در این زمینه بسیار

اتکا به قهرمانان باشیم.

انسان‌ها ذاتاً به دنبال یافتن الگوها و تقلید از آن‌ها هستند. از جمله زمینه‌های گرایش به الگوها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

الف) الگوپذیری و تقلید

در دوره کودکی میزان تأثیرپذیری از والدین و مربیان بسیار زیاد، عمیق و پابرجاست. کودک در آغاز همان‌گونه که تکیه‌گاه و پناهی جز پدر و مادر ندارد، جز آن‌ها الگو و سرمشقی نیز ندارد. از طرف دیگر، تصور کودک این است که تمام آنچه از والدین سر می‌زند، درست و نیکوست. از اینجا فرایند تقلید آغاز می‌شود و به تدریج این نقش‌پذیری به اطرافیان و همسالان نیز می‌رسد.

پس الگوپذیری انسان زمینه‌ساز تقلید است و می‌دانیم که تقلید نیز یکی از سازوکارهایی است که تربیت از طریق آن صورت می‌گیرد. الگوپذیری بدین معناست که فرد پیروی از رفتار دیگری را می‌پذیرد. به عبارت دیگر، از آغاز تصور تقلید تا پایان انجام عمل را «الگوپذیری» می‌گویند که در این مرحله، معرفی الگوهای درست و بجا ضروری است.

ب) قهرمان‌جویی و اسطوره‌خواهی

زمینه دیگر در الگوپذیری انسان، صفت قهرمان‌جویی و میل به اسطوره‌هاست که از تمایل فطری انسان به کمال و اوج‌گیری در آسمان کمالات مادی و معنوی سرچشمه می‌گیرد. هر انسان سالمی دوست دارد که در زندگی، و منش و روش حیات خود مشابه کسانی باشد که در عرصه‌های مادی، حسی، شغلی، اخلاقی یا علمی قله‌های پیشرفت را طی کرده و الگوی سبقت را از دیگران ربوده‌اند و در این راه بسیاری از سختی‌ها را بر خود هموار می‌کند. اسطوره‌ها را می‌توان به «واقعی» (یعنی برخاسته از متن باورها، ارزش‌ها و تاریخ اجتماع) و «دروغین» (یعنی ساختگی، وارداتی و غیرمتکی بر باورها و ارزش‌های جامعه) تقسیم کرد.

در این عرصه، قهرمان‌گزینی و نحوه انتخاب قهرمان نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است، به‌گونه‌ای که انسان همواره در پی یافتن قهرمانی برای همانندسازی است. در کتاب «دیب‌چاه‌ای بر رهبری»، بیان روشنی از این واقعیت چنین آمده است: «فرد، به‌ویژه در نوجوانی، همواره به قهرمان توجه دارد. حتی اگر به او دسترسی نداشته باشد، در عالم خیال و رویا او را الگو و مدل رفتار خویش قرار می‌دهد. از تصور خاص او، از رفتار و گفتار او،

از طرز لباس پوشیدن و قیافه و هر چیز مرتبط با او الهام می‌گیرد. قهرمان منتخب کعبه انطباق رفتار نوجوان است.»

آخرین نکته درباره قهرمان جویی این است که می‌توان با تکیه بر قهرمان جویی انسان و امکان انتخاب آن، دست به ساختن و ارائه کردن قهرمانان موردنیاز برای جوانان و نوجوانان زد تا با درک و لمس ارزش‌ها و هنجارها در این قهرمانان، نظام عقیدتی و ارزشی خویش را باور کنند، بدان پایبند شوند و در سبک زندگی خود پیاده سازند.

ج) کمال‌طلبی

زمینه سوم الگوپذیری در انسان، «کمال‌جویی» و «تکامل‌طلبی» اوست. هر انسانی، فارغ از خصوصیات جسمی و طبقاتی، همواره مشتاق کمال بیشتر و خواهان فتح قله‌های عالی‌تر پیشرفت و ترقی است. حتی انسان‌های بدکار و خون‌آشام نیز با سوء برداشت از حس کمال‌جویی به اشتباه می‌افتند و پیشرفت خود را در شکنجه و زجر دیگران می‌یابند. خوبان فضایل معنوی و اخلاقی و خدمت به خلق خدا را کمال می‌شمرند. و بدان قدرت، شوکت و توانایی سلطه و ستم بر دیگران را مصداق کمال می‌شمرند و از این رو، برای کسب آن‌ها تلاش می‌کنند. خداوند در این دنیا راه را برای هر تکاملی هر چند در مسیر باطل و رذیلت باز نهاده است. تردیدی نیست که الگوهای نیک و بد در این مسیر بیشترین نقش را در راهنمایی، امیدبخشی و ترغیب کودکان و نوجوانان به سوی هدف ایفا می‌کنند.

در نهایت می‌توان گفت، سبک زندگی مجموعه‌ای از انتخاب‌های رفتاری است. در جوامعی که فرصت انتخاب وجود ندارد، مانند اجتماع‌های سنتی، سبک زندگی از گذشته تعیین شده است. اما در جامعه امروزی و مدرن، سبک زندگی انتخابی است و وابسته به انتخاب، خود نیز به اطلاعات بستگی دارد. اطلاعات محصول فرایند ارتباطات است. ارتباط می‌تواند میان فردی و یا رسانه‌ای باشد. رسانه‌ها در زمینه اینکه فرد در حوزه‌های متفاوت چه گزینه‌هایی دارد و چه انتخاب‌هایی می‌تواند داشته باشد، اطلاعات خود را از راه‌های متفاوت انتقال می‌دهند که یکی از آن‌ها الگوسازی یا قهرمان‌پروری است. برای ایجاد سبک زندگی ایرانی اسلامی باید به این مهم توجه شود.

معلمان، رسانه

وسبک زندگی ایرانی اسلامی

حدیثه رضایی

کارشناس علوم تربیتی، گرایش آموزش ابتدایی

نقش معلم در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی با تأکید بر رسانه

معلم چگونه می‌تواند در میان هیاهویی از دوگانگی‌ها میان مدرسه، خانواده و جامعه، دانش آموزان را به سمت سبک زندگی ایرانی اسلامی سوق دهد؟

● یکی از راه‌های ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی، به کارگیری رسانه‌ها (کتاب، مجله، رادیو، شبکه‌های اجتماعی، ماهواره، سینما و تلویزیون) است و کتاب درسی یکی از رسانه‌های پرمصرف میان معلم و دانش آموز است و یکی از اهداف کلان که در ورای درس‌های این کتاب پنهان شده است، ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی است. طبق پژوهش‌های انجام‌شده، کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی برای معرفی سبک زندگی اسلامی در وضع مناسبی قرار دارند و زندگی ساده اسلامی را به خوبی به دانش آموزان معرفی می‌کنند. ولی رساندن پیام‌های محتوای کتاب‌های درسی به تسهیلگری و خلاقیت‌های معلم در تدریس و به کارگیری روش‌های خلاقانه نیاز دارد؛ یعنی معلم سعی کند محتوای کتاب درسی را در قالب روش‌های نوینی چون قصه‌گویی، بازی، بدیعه‌پردازی، کارگروهی و نمایش به دانش آموزان ارائه دهد تا آن‌ها بتوانند پیام را به خوبی دریافت و از آن الگوبرداری کنند.

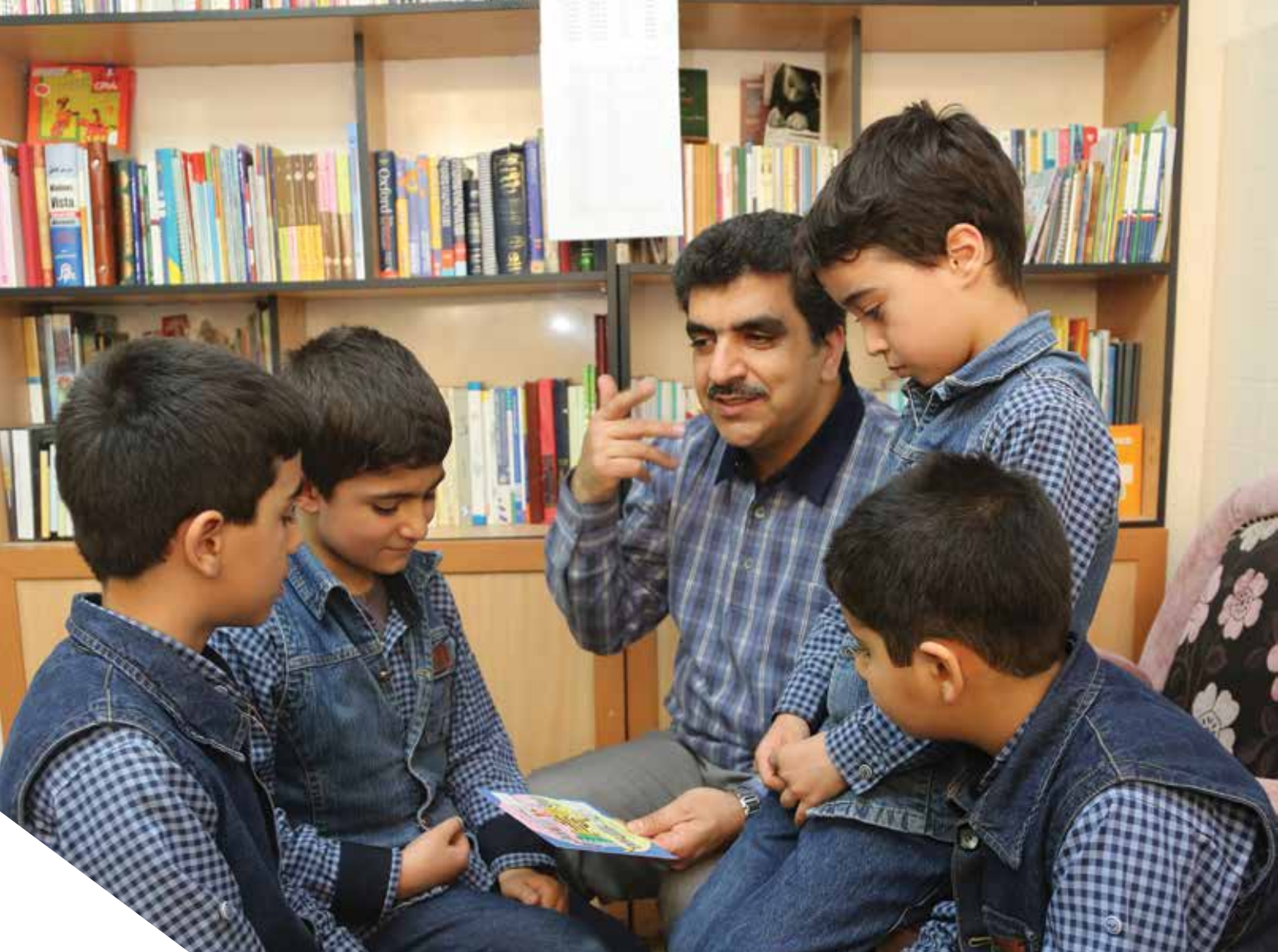
● معلم خود یک رسانه برای ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی است و معلمی که خود در عمل به سبک زندگی ایرانی اسلامی پایبند نیست، چگونه می‌تواند این سبک زندگی

بعد از خانواده، دومین جایگاهی که کودکان در آن آموزش می‌بینند، مدرسه است. مدرسه‌ای که معلم مهم‌ترین رکن آن برای ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی است. معلم به عنوان اولین الگوی اجتماعی بعد از پدر و مادر می‌تواند در شکل‌گیری رفتار و شخصیت دانش‌آموز نقش پررنگی داشته باشد و با توجه به نفوذی که بر دانش‌آموز دارد، نقش مهمی در فکر و روان دانش‌آموزان ایجاد کند. پس باید فرهنگ‌سازی را از این دوره و توسط معلمان شروع کرد تا مسیر تغییر باورها و عقاید و به دنبال آن نهادینه شدن سبک زندگی افراد هموار شود.

سبک زندگی و انواع آن

سبک زندگی مجموعه رفتارها و الگوهای کنش هر فرد را شامل می‌شود که به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی معطوف هستند. سبک زندگی مبین غرض‌ها، نیت‌ها، معناها و تفسیرهای فرد در جریان عمل روزمره و زندگی روزانه است و از طریق بررسی و تحلیل سبک زندگی می‌توان به کم و کیف نظام باورها و کنش‌های افراد دست پیدا کرد.

یک دسته‌بندی از سبک زندگی که در کشور ما بیشتر مطرح می‌شود، دو سبک زندگی متفاوت اسلامی و غربی است. سبک زندگی ایرانی اسلامی برگرفته از حیات طیبه است و سبک زندگی غربی از نوگرایی (مدرنیسم). آنچه امروزه گاهی شاهد آن هستیم، گرایش جامعه به سمت سبک زندگی غربی است که نتایج آن گرایش به ارزش‌های غیرمادی، تنوع‌طلبی در همه امور و تجمل‌گرایی است.

شبکه‌های اجتماعی است که معلم می‌تواند میان خود و خانواده‌ها پلی تشکیل دهد و دوگانگی‌های میان خانواده و مدرسه را برطرف کند.

- فیلم‌های سینمایی و پویانمایی‌ها نیز از دیگر رسانه‌ها هستند. معلمان می‌توانند فیلم‌ها و پویانمایی‌های مناسبی را که ترویج‌دهنده سبک زندگی ایرانی اسلامی هستند، به شاگردان خود معرفی کنند، در کلاس درس پخش کنند یا در شبکه‌های اجتماعی به اشتراک بگذارند.

- معلمان می‌توانند کتاب‌های مناسب ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی را به دانش‌آموزان معرفی کنند و در مدرسه کتابخانه کلاسی تشکیل دهند و از طریق کتاب‌های مرتبط با ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی و همچنین فرهنگ کتابخوانی بپردازند.

- بدیهی است، در ترویج و آموزش سبک زندگی ایرانی اسلامی باید ساحت‌های شش‌گانه حیات طیبه را در نظر داشت و آموزش و ترویج این سبک را به شیوه غیرمستقیم و با دلایل متقن انجام داد. زیرا نسل جوان و نوجوان امروز گوش شنوای پند و نصیحت را ندارد و بدون دلیل و استدلال سخنی را پذیرا نیست.

را رواج دهد؟ پس به‌عنوان یک الگو برای دانش‌آموزان، ابتدا باید خود را از زنگار سبک زندگی غربی بزدایم و سبک زندگی مان را اصلاح کنیم و بعد انتظار الگوبرداری صحیح دانش‌آموزانمان را داشته باشیم. چه بسیار معلمانی که با نوع رفتار، کردار و پوشش خود به ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی کمک می‌کنند و تأثیر چنین الگوبرداری‌ای، به‌مراتب بیشتر از پند و موعظه است و تا زمانی که در سخن و عمل معلم تناقض وجود داشته باشد، دانش‌آموز آن سخن را پذیرا نیست.

- در سه سال اخیر، همه‌گیری بیماری کرونا، معلمان و دانش‌آموزان را به سمت رسانه‌هایی چون شبکه‌های اجتماعی، فیلم و محتوای آموزشی سوق داد. هزاران فیلم آموزشی و گروه‌های آموزشی برای انتقال آن‌ها شکل گرفتند. اکنون ارتباط میان دانش‌آموزان و معلمان از طریق شبکه‌های اجتماعی بسیار تسهیل شده است و معلمان می‌توانند در تولید محتوای خود به‌عنوان یک رسانه، در پس‌پنهن تدریس خود، گوشه چشمی به ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی داشته باشند و سعی کنند با روش‌های جذاب و متنوع این سبک را رواج دهند. از طریق همین

امنیت در شبکه‌های اجتماعی

مهدی درویش‌زاده

ورود و خروج اضافی به شبکه (ترافیک) و اشتباهات انسانی می‌شود.

تأمین امنیت شبکه

تأمین امنیت شبکه ضروری است و با تسلط کامل بر ابزارها و به‌روزرودن سطح آگاهی میسر می‌شود. نظریه‌های تأمین امنیت همواره تحت تأثیر اقدامات ضدامینیتی قرار می‌گیرند و آن‌ها را به تغییر الگو یا بهبود آن‌ها مجبور می‌کنند. خوشبختانه با پیشرفت مباحث امنیت شبکه، تهدیدهای امنیتی نیز به‌صورت مطلوبی تحت اختیار (کنترل) قرار می‌گیرد و تنها در شرایط نامطلوب آسیب می‌پذیرد. با به‌کارگیری لایه‌های امنیتی گوناگون، چنانچه لایه‌ای از بستر شبکه دچار آسیب شود، لایه‌های دیگر امکان و اجازه دسترسی غیرمجاز را سلب می‌کنند یا در بدترین شرایط از وقوع مشکلات جدی و اساسی جلوگیری می‌کنند. استفاده از دستگاه‌های امنیتی چندلایه در شبکه بارزترین نقش را در بحث امنیت شبکه ایفا می‌کند.

امنیت شبکه رایانه‌ای

در هر شبکه رایانه‌ای کوچک یا بزرگ، بسته به اهمیت آن، دستورالعمل‌های محافظت سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در بستر شبکه وجود دارند. در شبکه‌های رایانه‌ای موضوع تصدیق و جلوگیری از شنود اطلاعاتی اهمیت بالایی دارد. در ضمن، به‌روز نگه‌داشتن دستگاه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری اهمیت خاصی دارد. احراز هویت با کمک ابزارهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری قابل انجام است. ترکیب این دو عامل امنیت سطح بالایی را فراهم می‌کند. استفاده از دستگاه‌های کدکننده^۵ اطلاعات در جلوگیری از شنود و جاسوسی اطلاعاتی^۶ نقش اساسی دارد.

امنیت شبکه زمانی اهمیت و معنی پیدا می‌کند که بحث ارتباطات در میان باشد. ارتباطات تحت شبکه به‌صورت محلی یا محدود و عمومی یا نامحدود انجام می‌شوند. بسته به نوع شبکه، دستورالعمل‌های امنیتی شبکه‌ها متفاوت است، اما ساختارشان یکسان است. در امنیت شبکه، بحث دربارهٔ صفر تا صد عوامل موجود در آن شبکه است. از شبکه‌های محدود تا بزرگ‌ترین شبکه‌های موجود در وب و محلی، همگی تحت تأثیر همدیگر هستند و امنیت آن‌ها به یکدیگر وابسته است. توجه داشته باشید، این موضوع جزو مهم‌ترین مباحث موجود در امنیت است. امنیت شبکه^۱ به مجموعه دستورالعمل‌ها، قوانین، شرایط و اقدامات مورد نیاز برای تأمین محرمانگی و جلوگیری از دسترسی غیرمجاز در سطح شبکه گفته می‌شود. سطح دسترسی‌ها در امنیت شبکه اهمیت بسیار بالایی دارد. مجوزها بر اساس سطح دسترسی‌ها بررسی می‌شوند (احراز هویت^۲، تصدیق). در صورت تطابق با قانون‌های^۳ تعیین‌شده، مجوز دسترسی صادر و در غیر این صورت دسترسی سلب می‌شود.

در حالت کلی، امنیت شبکه به شرایطی گفته می‌شود که در آن در حین خدمات‌دهی طبق الگو، مشکلی از لحاظ دسترسی غیرمجاز و مشابه آن اتفاق نیفتد. الگوریتم امنیت در تمامی شبکه‌ها از یک اصل پیروی می‌کند. زمانی که به هر علتی در سامانه احراز هویت اشکالی وجود داشته باشد و ساختار مشکل مشخص شود، امکان دورزدن^۴ آن وجود خواهد شد. در واقع، از مشکل امنیتی موجود در شبکه برای نفوذ به کل یا بخشی از آن استفاده می‌شود. در شبکه‌های مهم و بزرگ همواره باید ترافیک (بسته‌های رد و بدل شده) موجود در شبکه تجزیه و تحلیل (آنالیز) شود تا در صورت وجود مشکل به‌سرعت بررسی و رفع شود. امروزه ابزارهای واپایش (کنترل) ورود و خروج به شبکه (ترافیک شبکه) و امنیت آن پیشرفت زیادی کرده‌اند و این پیشرفت مانع

امنیت شبکه‌های بی‌سیم

با توجه به گسترش خیره‌کننده ارتباطات شبکه‌های بی‌سیم، توجه به امنیت شبکه‌های بی‌سیم بسیار حیاتی و اجتناب‌ناپذیر است. شبکه‌های بی‌سیم خانگی، اداری و عمومی تحت چارچوب و بستری مشابه عمل می‌کنند، اما لایه‌ها و خط‌مشی‌های امنیتی در آن‌ها متفاوت است. حساسیت و امنیت اطلاعات در شبکه‌های بی‌سیم اداری بسیار بالاست و امنیت آن‌ها با استفاده از الگوریتم‌های سطح بالا تأمین می‌شود.

شبکه اینترنت در کنار مزایای بی‌شمارش معایبی نیز دارد که آشنایی ناکافی با فضای مجازی ممکن است آسیب‌هایی را در پی داشته باشد. شبکه‌های اجتماعی در حال حاضر چنان فراگیر شده‌اند که حتی بسیاری از شرکت‌ها و سازمان‌ها ارتباط داخلی بین اعضا و کارکنان خود را به‌طور رسمی از طریق این سامانه تأمین می‌کنند و روز به‌روز نیز بر شمار کاربران آن‌ها افزوده می‌شود.

امنیت اطلاعات حجمی وسیع از فعالیت‌های هر سازمان را پوشش می‌دهد. امنیت اطلاعات به معنای واقعی یعنی با استفاده از مجموعه‌ای فرایند، از دسترسی غیرمجاز به اطلاعات یا محصولات و اعمال تغییرات یا حذف آن‌ها جلوگیری کنیم. این عمل را می‌توان به نحوی حفاظت افراد

مسئول امنیت اطلاعات از منابع موجود، در موقعیت‌های گوناگون (مانند یک حمله هکری معمولی) در نظر گرفت. یکی از مهم‌ترین چالش‌های امنیتی در شبکه، نگهداری و امنیت اطلاعات و داده‌های کاربران از دسترسی‌های غیرمجاز و افشای ناخواسته است.

گسترش فناوری‌های نوین در عرصه الکترونیک و رایانه در چند دهه گذشته، انواع و اقسام لوازم و برنامه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای از جمله اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و بازی‌های رایانه‌ای را در جهان پدید آورده است. بر همین اساس، با گسترش ضریب نفوذ ضریب اینترنت در ایران و جهان، فضای مجازی هر روز گسترده‌تر و تأثیرگذارتر می‌شود. امروزه اکثر مردم دنیا به اینترنت دسترسی دارند و باید به موضوع امنیت داده‌ها توجه بیشتری کرد.

پی‌نوشت‌ها

1. Network security
2. Authentication
3. Role
4. Bypass
5. Encrypt
6. Sniff
7. Policy

تأثیر رسانه‌های تصویری

مهدی درویش‌زاده
کارشناس ارتباطات

مقدمه

تلویزیون، سینما، اینترنت، ماهواره و گوشی‌های همراه از مهم‌ترین رسانه‌های تصویری هستند که بر سبک زندگی افراد تأثیر فراوانی گذاشته‌اند. رسانه تا حدود زیادی در شکل‌گیری نظام فکری افراد مؤثر است و در نهایت، این نظام فکری است که پایه‌های سبک زندگی را مشخص می‌کند. از سوی دیگر، رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های تصویری، به‌طور مداوم در حال آموزش مثبت و منفی سبک زندگی‌اند و سبک زندگی مواردی نظیر طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها و شیوه‌های رفتار هستند. در واقع، سبک زندگی به همه مسائلی برمی‌گردد که متن زندگی انسان را شکل می‌دهند (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۷/۲۳). توسعهٔ وسایل ارتباطات جمعی، به‌ویژه گسترش شبکه‌های ماهواره‌ای، اگرچه به لحاظ اطلاع‌رسانی برای جامعهٔ بشری مفید است، به علت دسترسی آسان و صادر کردن فرهنگ‌های گوناگون و محتوای بی‌قیدوبند و بدون حد و مرز برنامه‌های آن، در دهه‌های اخیر، سبک زندگی اجتماعی را در برخی جوامع دگرگون کرده است.

رسانه و سبک زندگی

رسانه‌ها بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی مردم شده‌اند. تلویزیون نه صرفاً عاملی است که زندگی طبیعی انسان‌ها را به خطر اندازد و نه وسیله‌ای است مطلقاً برای پیشبرد اهداف بشر. رسانه‌ها می‌توانند اطلاعات مفیدی از مکان‌ها، شرایط و قوانین در اختیار کاربران قرار دهند. تشویق مردم به حرکت و شرکت در همه‌پرسی‌ها، بزرگ‌ترین فایده رسانه‌های است و آگاهی از اخبار جهان از دیگر فایده‌های رسانه‌هاست. می‌توان در رسانه با معرفی بزرگان ادب، علم، دین، هنر و ورزش، الگوهایی برای افراد جامعه ارائه داد. رسانه‌ها در شرایط کنونی بر شیوه‌های زندگی و سلیقه‌های عموم مردم جامعه اثر می‌گذارند و رسانه‌هایی چون تلویزیون و ماهواره بیش از سایر ابزارهای رسانه‌ای در این تأثیر نقش دارند. این اثرگذاری نیز به دلیل استفاده اغلب مردم از آن‌هاست که در قالب برنامه‌های سرگرم‌کننده، وابستگی افراد را نیز به خود بیشتر کرده‌اند. رسانه‌های جمعی طی چند دهه گذشته توانسته‌اند بینندگان زیادی را به سوی خود جذب کنند و در نتیجه موضوع سبک زندگی نیز خواه‌ناخواه با آن‌ها پیوند تنگاتنگ پیدا کرده است. در واقع، رسانه‌ها سبک زندگی را برای ما تعریف می‌کنند و نقشه راهبردی می‌کشند.

تفاوت‌های جنسیتی در تماشای تلویزیون

زنان نسبت به مردان فرصت بیشتری برای دیدن برنامه‌های تلویزیونی دارند، بیشتر در معرض تأثیرپذیری برنامه‌های تلویزیونی و به خصوص شبکه‌های ماهواره‌ای قرار دارند و وقت قابل توجهی را به تماشای برنامه‌های رسانه، به خصوص تلویزیون، اختصاص می‌دهند. بین زنان و مردان از نظر استفاده از تلویزیون تفاوت وجود دارد. دکتر **سید نورالدین رضوی زاده**، پژوهشگر «پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات» در این باره می‌گوید: «زنان در مجموع نسبت به مردان وقت بیشتری برای تماشای تلویزیون اختصاص می‌دهند؛ طوری که ۳۱ درصد مردان بیش از ۱۸۱ دقیقه در هفته تلویزیون تماشا می‌کنند، در حالی که تعداد بیشتری از زنان، ۴۲ درصد در هر روز این میزان تلویزیون تماشا می‌کنند» (ایرنا).

نگاه آسیب‌شناسانه به تلویزیون

یکی از مسائلی که در جامعه ما از تلویزیون و سینما تأثیر زیادی پذیرفت، نوع روابط دختر و پسر قبل از ازدواج و به روشی ظاهراً پسندیده است. عادی جلوه‌دادن این دوستی‌ها، حتی در خانواده‌های مذهبی، بعد از زمانی طولانی، در فرهنگ ما جای گرفت و کم‌کم این موضوع در جامعه نهادینه شد.

موضوع دیگری که رسانه، به خصوص سینما و تلویزیون در سبک زندگی ما ایجاد کرد، نوع پوشش زنان در جامعه است. سینما برای هر چه زیباتر جلوه‌دادن بازیگران و جذب بینندگان، دست خود را برای پوشیدن هر نوع لباس و استفاده از انواع آرایش باز گذاشت و با توجه به وجود حس زیبایی‌طلبی در افراد و علاقه به بازیگران مشهور، کم‌کم نوع لباس، سبک آرایش و نوع سخن گفتن بازیگران بر خانواده‌ها اثر گذاشت.

با توجه به اینکه در مجموعه‌های ایرانی، زنان فقیر چادری بودند و زنان ثروتمند بدون چادر، تا حدودی این فرهنگ در جامعه ما شکل گرفت که بانوان چادری غالباً فقیرند و با توجه به علاقه مردم به پول و ثروت، تمایل به چادر کم‌رنگ شد. شبکه‌های ماهواره‌ای به علت گستردگی و آزادی بی‌قیدوشرط، دست خود را در نشان دادن هر نوع برنامه بداخلاقی در قالب مجموعه‌های تلویزیونی باز گذاشته‌اند و از هم گسستن کانون خانواده را هدف گرفته‌اند.

تجمل‌گرایی نیز از فراورده‌های رسانه در دنیای کنونی است. با تبلیغات و پیام‌های بازرگانی برای انواع کالاها و فناوری پیشرفته، نشان دادن خانه‌های مجلل با آرایه‌گری (دکوراسیون) بسیار زیبا و گران‌بها و استفاده از اتومبیل‌های گران قیمت در اکثر مجموعه‌های تلویزیونی، این تصور ایجاد می‌شود که زندگی اکثر مردم این‌گونه است. در نتیجه تمایل به تجمل‌گرایی در افراد جامعه به وجود می‌آید و فرهنگ عمومی تغییر می‌کند.

زندگی به سبک اینترنت و تلفن همراه

فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی در سال‌های اخیر تأثیراتی بر نگرش، هویت و سبک زندگی افراد داشته است. بی‌شک اینترنت و تلفن همراه، به مردم به‌ویژه جوانان، این امکان را می‌دهد تا روابطی متفاوت و جدید را تجربه کنند. همین موضوع روابط بین افراد را نسبت به گذشته بسیار متفاوت کرده و سبک زندگی جدیدی را ایجاد کرده است.

سواد رسانه‌ای

طاها دولت‌آبادی

دانشجوی رشته علوم تربیتی دانشگاه تهران

یکی از دغدغه‌های مهم معلمان و مربیان و حتی والدین، شناسایی مؤسسه‌ها و مجموعه‌هایی است که در زمینه تربیت رسانه‌ای مشغول تولید محتوا و برگزاری دوره‌های تربیت مفید در حیطه رسانه‌ای هستند. در این یادداشت کوتاه چند مؤسسه صاحب‌نام و باتجربه در این زمینه را معرفی می‌کنیم:

مرکز تربیت رسانه‌ای باران

«مرکز تربیت رسانه‌ای باران» یک مجموعه تخصصی آموزشی پژوهشی در حوزه تربیت کودک و نوجوان در عصر رسانه‌هاست که به همت جمعی از پژوهشگران، آموزگاران و طراحان محتوای آموزشی و به پشتوانه بیش از یک دهه تجربه در تدریس، تألیف و انتشار منابع آموزشی تعلیم و تربیت، علوم انسانی و سواد رسانه‌ای راه‌اندازی شده است.

این مرکز تخصصی که از عید غدیر خم (۱۸ مرداد ۱۳۹۹) فعالیت رسمی خود را آغاز کرده است، خدمات عمومی و تخصصی خود را برای سه گروه مجزای مخاطبان ارائه می‌کند:

الف) کودک و نوجوان

ب) والدین

ج) معلمان و مربیان

برگزاری دوره‌های عمومی و تخصصی آموزشی، انجام طرح‌های پژوهشی، انتشار محتوای آموزشی و ارائه

فعال در نقد و تحلیل پویانمایی‌ها و فیلم‌های این سرویس فعالیت داشته باشند. وبگاه کدومو با نشانی kodoumo.ir در دسترس همگان است.

مرکز تربیت‌مربی مجتمع فرهنگی امام صادق (ع)
از دیگر مؤسسه‌های مناسب در زمینه مباحث تربیتی و تربیت رسانه‌ای، مرکز تربیت‌مربی مجتمع فرهنگی امام صادق (ع) است. مجتمع فرهنگی آموزشی امام صادق (ع) در راستای انجام رسالت تمدنی خود، برای ارتقای کارآمدی عملی از یک‌سو و ارائه الگوی تربیت دینی از سوی دیگر، در شهریورماه سال ۱۳۹۵ نهادی را به نام «مرکز تربیت‌مربی کرامت» راه‌اندازی کرد تا بتواند با بهره‌گیری از ظرفیت‌هایی همچون دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، معلمان، مربیان، فعالان فرهنگی و علاقه‌مندان به حوزه تعلیم و تربیت را به سمت تعالی و تکامل رهنمون سازد و معلمانی در تراز انقلاب اسلامی تربیت کند. اصلی‌ترین هدف این مرکز، تربیت‌مربی تراز انقلاب اسلامی است. در این مرکز، دوره‌های متعدد تربیتی به‌صورت حضوری و غیرحضوری، برخط و غیر برخط برگزار می‌شوند؛ دوره‌هایی مانند تربیت رسانه‌ای، راهکارهای رسانه‌ای برای والدین، جایگاه رسانه در تربیت اسلامی و مقایسه آن با اندیشه غربی، و الزامات تربیتی شبکه تلویزیونی کودک و نوجوان، در وبگاه این مرکز با نشانی keraamat.ir قابل مشاهده است.

خدمات مشاوره به مراکز و مؤسسه‌های فرهنگی از جمله فعالیت‌های این مرکز است. از جمله دوره‌های آن می‌توان به این موارد اشاره کرد: «مربیان» که به مبانی مربیگری تربیت رسانه‌ای اختصاص دارد؛ «رشدانه» که تربیت رسانه‌ای را در بستر خانواده کنکاش می‌کند؛ «نوجوانه» که از رمزگشایی از دنیای نوجوانی و ارتباط مؤثر با نوجوانان سخن می‌گوید. وبگاه مرکز تربیت رسانه‌ای باران با نشانی bmtc.ir در دسترس همگان است.

کدومو

سرویس «کدومو» که زیرمجموعه مؤسسه «تبیان» است، پویانمایی، فیلم سینمایی و کتاب را متناسب با دوره کودکی و نوجوانی تجزیه و تحلیل می‌کند. کدومو، به‌عنوان دستیار چندرسانه‌ای خانواده‌ها، در شش بخش فعالیت دارد: فیلم سینمایی، پویانمایی، مجموعه‌های تلویزیونی، کتاب، بازی و مقاله آموزشی. به‌طور مثال، در بخش پویانمایی، پویانمایی‌های متعددی معرفی و تجزیه و تحلیل شده‌اند. بدین‌صورت که ابتدا خلاصه‌ای از محتوای داستان آن پویانمایی به همراه ذکر گروه سنی متناسب با آن مشاهده می‌شود. سپس میزان خشونت و ترس، و پیام مثبت پویانمایی، با ذکر جزئیات و نکاتی مربوط به والدین برای بهره‌مندی بهتر از پویانمایی قابل مشاهده‌اند. والدین نیز می‌توانند به‌طور

محمدحسین صادقی

کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی

سنت: عاملیتی است که باعث می‌شود به‌عنوان مثال شیعه ایرانی از شیعه عراقی تمایز پیدا کند. در این مثال ملیت عامل تمایز این دو فرد است که هویت‌بخش است.

تجدد: هر فرآورده‌ی مادی و غیرمادی است که محصول مدرنیته باشد؛ مانند بسیاری از محصولات رسانه‌ای.

مذهب: شامل عقاید، باورها و ارزش‌های یک ملت است که منش جامعه متأثر از آن است.

در نتیجه می‌توان گفت، سه عنصر سنت، تجدد و مذهب سازنده هویت فرد هستند و عوامل خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه به نوعی نقش مؤثری در این فرایند دارند. هنگامی که سه ضلع اصلی هویت و چهار ضلع مؤثر بر آن بر اساس وظایف خود در متعادل‌ترین حالت ممکن عمل کنند، می‌توان گفت هویت به درستی شکل گرفته است و شاهد سبک زندگی معیار خواهیم بود.

بعضی از اصطلاحات و تعبیرها به واسطه کاربردشان در رشته‌های گوناگون دانشگاهی تعریف‌های گوناگونی دارند که سبک زندگی از این دسته اصطلاحات است. هنگامی که از سبک زندگی صحبت می‌شود، در واقع شیوه، منش، سلوک و روش زندگی مدنظر است. آن چیزی که در این سبک زندگی متبلور می‌شود، هویت فردی است که از دوران کودکی شکل گرفته است؛ هویتی که تعیین می‌کند فرد چه نوع سبک زندگی‌ای داشته باشد. در این بین، توجه به سبک زندگی ایرانی‌اسلامی که ترکیبی از مضمون‌های ایرانی و ملی با مفاهیم و مسائل برگرفته از دین اسلام است، تأکید می‌شود.

برای شکل‌گیری هویت هر فرد ایرانی سه رکن «مذهب، سنت و تجدد» قابل‌اهتمام هستند که در ادامه به تفصیل توضیح داده می‌شوند.

هویت نوجوان؛ از شکل‌گیری تا اثرگذاری

حسین غفاری

معلم و کارشناس سواد رسانه

نقطه آغاز شکل‌گیری هویت

آنچه از بررسی رفتار نوجوان در رسانه مشاهده می‌شود، اهمیت و حضور دو مؤلفه مهم در تعیین و تشخیص هویت هر فرد است: اول، اطلاعات، دانش و ذخیره علمی هر فرد؛ دوم، دامنه ارتباطات هر شخص. می‌توان گفت، هویت نوجوان با وجود این دو مؤلفه، که رسانه‌ها حضوری پررنگ در شکل‌گیری هر دوی آن‌ها دارند، به ثمر می‌نشیند.

در بعد اطلاعات، فرد دانش و داده‌هایی را که در ذهن خویش انباشته است، در مواقع مورد نیاز مورداستفاده قرار می‌دهد. منشأ این بهره‌برداری هنجارها و قواعدی است که رسانه‌ها تعیین کرده‌اند. برای مثال، کودک از تولد تا هفت‌سالگی شاید چند بار بیشتر سفر نرفته باشد، اما در همین هفت سال از طریق دریچه رسانه‌ها به صدها سرزمین سفر کرده، مقدار زیادی اطلاعات و داده به دست آورده است و با مسائلی همچون آداب و رسوم، فرهنگ و جزئیات زندگی مردم آن مناطق آشنا شده است. در نتیجه، عنصر اطلاعات در عصر دهکده جهانی نقشی پررنگ و اثرگذار دارد.

اما هویت در بعد ارتباطات که رسانه‌های نوین مجازی را شامل می‌شود و مبتنی بر تعامل شکل می‌گیرد، می‌تواند تعیین‌کننده دایره ارتباطات انسان‌ها باشد. آن چیزی که هویت‌سازی می‌کند، ارتباط انسان با دیگر انسان‌ها در بستر و قالب رسانه است.

ظهور فناوری در زندگی

سعید کوچکی

کارشناس ارشد ارتباطات

برآورده می‌شدند؟ انسان قبل از تولد فناوری می‌توانست نیازهای خود را برطرف کند، اما خیلی سخت و ابتدایی‌تر. به غذای امروزی نگاه کنید. تازه، نگهداری یا فراوری شده، هر نوع غذایی که باشد، در هر زمانی در دسترس شماست. تنوع بسیار زیاد و راحتی بسیار بیشتر با لباس‌ها برای مناسبت‌ها و فصل‌های گوناگون وجود دارند. از غذا گرفته تا مد، فناوری نقش مهمی در زندگی دارد.

آسمان‌خراش‌ها چگونه می‌توانند تا این حد بلند باشند؟ این به دلیل پیشرفت در مهندسی عمران و معماری است. سازه‌های مقاوم در برابر زلزله و نسوزی که امروزه می‌بینیم نیز موهبتی از پیشرفت‌های فناوری هستند. به‌طور خلاصه، ما زندگی مجلل خود را مدیون فناوری هستیم.

رشد کسب‌وکارها: به لطف فناوری، کسب‌وکارها و فرصت‌های شغلی نیز رشد کردند. کسب‌وکارهای کوچک و بزرگ برای پیشرفت به فناوری نیاز دارند. آن‌ها به دلیل پیشرفت‌های فناوری در سراسر کشورها در حال رشد و گسترش هستند. این فناوری است که به سازمان‌ها قدرت می‌دهد تا بتوانند توانایی‌های خود را گسترش دهند. اگر فناوری نبود، فرایندهای پیچیده صنعتی چگونه انجام می‌شدند؟ اگر ماشین‌آلات نبودند، چگونه تولید کالا در مقیاس بزرگ امکان‌پذیر بود؟ اگر رایانه‌ها نبودند، صنعت نرم‌افزار چگونه رشد می‌کرد؟ فناوری نقش بزرگی در رشد کسب‌وکار دارد و کسب‌وکارهای رو به رشد برای مردم فرصت‌های شغلی ایجاد می‌کنند.

وسعت ارتباطات: فناوری نحوه ارتباط افراد را نیز تغییر داده است. دستگاه‌های ارتباطی از کبوترهایی که پیام‌ها را حمل می‌کنند، به ایمیل‌ها و پیام‌های فوری که مسافت‌های طولانی را در چند ثانیه طی می‌کنند، تکامل یافته‌اند. فناوری تلفن همراه و ارتباطات ماهواره‌ای سرعت ارتباط را افزایش داده‌اند و «اتصال» را آسان‌تر کرده‌اند. اینترنت امکان تبادل آسان اطلاعات را در فاصله‌های طولانی فراهم کرده است. در حال حاضر شما حتی می‌توانید از یک وب سرور در کشوری دور دست به این صفحه دسترسی داشته باشید. تنها با چند کلیک رایانه‌ای، می‌توانید به هر نقطه از اینترنت بروید و بدون اینکه متوجه شوید، وارد دنیایی کاملاً جدید شوید!

آیا تا به حال به این فکر کرده‌اید چرا امروزه فناوری تا این اندازه اهمیت پیدا کرده است؟ به معنای واقعی کلمه، ما در هر لحظه توسط فناوری احاطه شده‌ایم. چه در حال کار و چه در حال استراحت، همیشه از فناوری استفاده می‌کنیم و استفاده از آن زندگی را آسان‌تر کرده است.

همان‌طور که می‌دانیم، فناوری به بخشی اجتناب‌ناپذیر از زندگی ما تبدیل شده است و بدون آن نمی‌توانیم در دنیای پرشتاب امروزی زندگی کنیم. علاوه بر این، همه‌گیری ویروس کرونا ثابت کرد که فناوری تا چه اندازه برای ما ضروری است. به لطف فناوری، مکان‌های دور نزدیک‌تر شده‌اند. سرعت زندگی افزایش یافته است. ارتباطات و سفرها سریع شده‌اند، و زندگی نیز همین‌طور. کارهایی که زمانی انجام و تکمیل آن‌ها ساعت‌ها طول می‌کشید، امروز می‌توانند در چند ثانیه انجام شوند.

به دلیل کاربردهای فناوری، سطح استاندارد زندگی ما بالا رفته است و نیازهای ما با سهولت بیشتری برآورده می‌شوند. فناوری در کشاورزی پیشرفت‌هایی را به ارمغان آورده است که در نتیجه آن، تولید مواد غذایی افزایش یافته است. با توجه به پیشرفت‌های مهندسی و معماری، ساخت سازه‌های عمرانی مقاوم امکان‌پذیر شده است. فناوری ترقی و پیشرفت همه صنعت‌ها را تسریع کرده است. کسب‌وکارها رشد کرده‌اند و فرصت‌های شغلی بیشتری ایجاد شده‌اند. پیشرفت‌های فناوری به تکامل روش‌های جدیدتر و سریع‌تر حمل‌ونقل و ارتباطات منجر شده‌اند. کاربرد فناوری باعث افزایش تحقیقات در زمینه‌های گوناگون، از ژن‌شناسی (ژنتیک) تا فضای فرازمینی، شده است.

فناوری‌های رایانه و اینترنت در همه‌جا وجود دارند. آن‌ها هر بخش را تغییر داده‌اند؛ از پزشکی، گردشگری و آموزش گرفته تا سرگرمی یا هر چیز دیگر. فناوری هر جنبه‌ای از زندگی را تحت تأثیر قرار داده و آن را آسان‌تر، بهتر و متفاوت کرده است. در ادامه چند مورد از دلایل اهمیت فناوری در زندگی امروزی بشر را می‌آوریم:

سهولت زندگی بشر: نه فقط نیازهای اولیه، حتی بساط تحملی هم به لطف فناوری سر راه ما قرار گرفتند! اگر فناوری نبود، چگونه نیازهای اساسی ما به این راحتی

هوشمند، طیف گسترده‌ای از اختراعات فناورانه به ما کمک کرده‌اند اوقات فراغت خود را پر کنیم. امروزه حتی تماشای فیلم هم دیگر به فضای نمایش محدود نیست. می‌توانیم فیلم را روی بسترهای دیجیتال تماشا کنیم. بسترها و برنامه‌های پخش برخط، دنیای سرگرمی را به حالت دیجیتال‌سازی کامل سوق می‌دهند.

پیشرفت پزشکی: فناوری به‌طور دائم در تلاش است در توسعه ابزار و تجهیزات مورد استفاده در زمینه پزشکی و حفظ زندگی سالم مردم و ارتقای استاندارد مراقبت از آن‌ها کمک کند. دستگاه‌های پزشکی پیشرفته تشخیص بسیاری از بیماری‌ها را ممکن ساخته و درمان آن‌ها را تسهیل کرده‌اند. علاوه بر این، این امکان را فراهم کرده‌اند که برخی از درمان‌ها را بتوان در منزل کامل کرد. در نتیجه، اقامت در بیمارستان‌ها کوتاه‌تر شده‌اند و هزینه‌های درمان کاهش یافته‌اند.

سخن پایانی

هیچ‌چیز دیگری مانند فناوری زندگی را تغییر نداده است. دقیقاً به همین دلیل است که امروزه فناوری بسیار مهم است و همیشه خواهد بود. هدف اصلی هر بخش از فناوری، خودکارسازی است. فناوری پیچیده‌ترین فرایندها را خودکار می‌کند؛ چه در زمینه ارتباطات، آموزش، پزشکی یا هر صنعت دیگر. امروزه ارتباط، کار و تحصیل بدون فناوری تقریباً غیرممکن است. فناوری زمان ما را پر از محتوا و سرگرمی‌های معنادار کرده است تا احساس رضایت و شادی کنیم. اما فناوری نیز مانند بسیاری چیزهای دیگر اثرات نامطلوب دارد. بنابراین، ما باید در عین حال که جنبه‌های خوب فناوری را در زندگی خود می‌پذیریم، از اثرات نامطلوب آن اجتناب کنیم.

رسانه‌های اجتماعی و سایر برنامه‌های کاربردی فناورانه خانواده‌ها را گرد هم آورده‌اند. امروزه می‌توانیم از طریق شبکه‌های اجتماعی هم‌کلاسی‌های گمشده خود را پیدا کنیم و ارتباط را دوباره برقرار کنیم. در واقع، ما حتی می‌توانیم با رهبران جهان و شخصیت‌های برجسته در این شبکه‌ها ارتباط برقرار کنیم. ارتباط در زمینه‌های حرفه‌ای نیز مورد نیاز است و فناوری این امکان را به ما می‌دهد تا از هر کجا که هستیم با جهان ارتباط برقرار کنیم.

تسهیل آموزش و تحصیلات: امکانات آموزش برخط و در دسترس بودن رسانه‌های تعاملی، روند یادگیری را بسیار جالب کرده‌اند. فناوری به ما نشان داده است چگونه می‌توانیم با رایانه و اینترنت بر موانع زمان و مکان غلبه کنیم. این امر آموزش را برای مردم در سراسر جهان قابل دسترس‌تر و مقرون به‌صرفه‌تر کرده است. استفاده از رایانه در تدریس بر جذابیت یادگیری افزوده است. رایانه‌ها ذخیره و ارائه بهتر اطلاعات را امکان‌پذیر می‌کنند و در نتیجه فرایند آموزش را آسان‌تر و مؤثرتر می‌کنند. لوح‌های فشرده آموزشی در همه‌جا موجودند. سخنرانی‌ها و درس‌ها را می‌توان در وبگاه‌ها، به‌صورت پی‌دی‌اف یا حتی ویدئو بارگذاری کرد. این‌ها باعث شده‌اند اطلاعات به‌راحتی قابل دسترس باشند و راه‌های بهتری برای به اشتراک‌گذاری دانش فراهم شوند. مدارک و دوره‌های آموزشی برخط آموزش را گسترش داده‌اند. امروزه افراد می‌توانند حتی در حین مدیریت شغل خود به تحصیل ادامه دهند، زیرا آموزش برخط آن‌ها را برای انجام این کار منعطف‌تر می‌کند. همچنین، تمام اطلاعات جهان به لطف شبکه جهانی وب بسیار گسترده شده است. **سرگرمی:** فناوری کمک زیادی به دنیای سرگرمی کرده است. از بازی‌های ویدیویی و رایانه‌ای گرفته تا تلویزیون‌های

نویسنده: علی اصغر احمدی

سال نشر: ۱۳۹۸

«پدر، مادر، معلم؛ من نوجوانم» کتابی است که با زبان ساده، والدین را با ویژگی‌ها و چالش‌های دوران نوجوانی فرزندانشان آشنا می‌کند.

نوجوانی برهه‌ای حساس از زندگی دختران و پسران است که اگر والدین متوجه تحولات آن نباشند، ممکن است آسیب‌های جبران‌ناپذیری به حال و آینده فرزندشان وارد شوند؛ چه به دلیل کم‌توجهی و سهل‌انگاری والدین در خانه و چه به دلیل آسیب‌های اجتماعی و روانی بیرون از خانه. بعضی از والدین آن قدر نسبت به فرزندانشان خود بی‌توجهند که حتی تغییرات فیزیکی او را هم نمی‌بینند و همچنان او را کودکی فرض می‌کنند که هنوز قدرت تمیز ندارد. این کتاب که از زبان یک نوجوان روایت می‌شود، والدین را به آسانی و شیوایی با تغییرات دوران نوجوانی آشنا می‌کند. خواندن این کتاب به همه والدینی که فرزندان در آستانه نوجوانی دارند، پیشنهاد می‌شود.

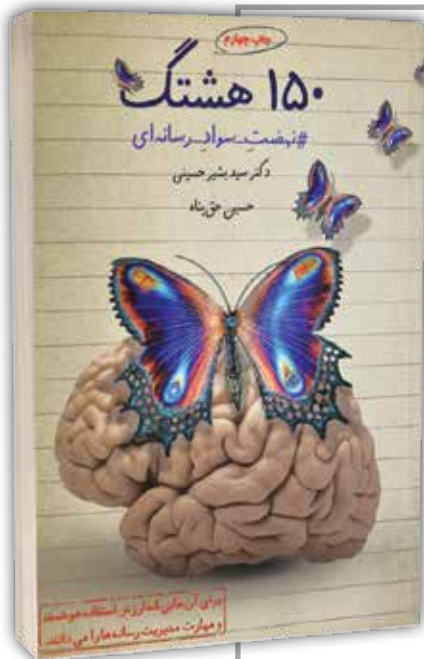
بخشی از کتاب

امروز اگر بخواهم با دوستانم بیرون بروم یا به فعالیتی جدید دست بزنم و به‌جز درس خواندن کار دیگری انجام دهم، اگر اصلاً نخواهم درس بخوانم و راه دیگری جز درس خواندن را در پیش بگیرم، شما هیچ طریقی برای مواجه‌شدن با این خواسته‌های من ندارید. به همین دلیل برای ساکت کردن من، مرا به درس خواندن احاله می‌دهید. به من می‌گویید: «فعلاً برای تو درس خواندن از همه چیز مهم‌تر است.»

من هم می‌دانم درس مهم است، ولی وقتی می‌بینم شما از درس خواندن به‌عنوان ابزاری برای ساکت کردن من استفاده می‌کنید، با درس هم از سر ناسازگاری در می‌آیم. بعضی وقت‌ها که من در مسئله‌ای اظهار نظر می‌کنم و شما نمی‌دانید چگونه با آن برخورد کنید، بلافاصله به من می‌گویید: «بینم، مگر تو کار نداری؟ مگر تو درس نداری که نشسته‌ای و به حرف‌های ما گوش می‌دهی؟ بلند شو برو سر کارت». با این جملات، شما به من حق بدهید، آیا می‌توانم به درس با دید مثبت نگاه کنم؟ من که می‌بینم شما هر کجا کم می‌آورید، مرا به درس حواله می‌دهید، آیا می‌توانم به درس به‌عنوان یک ارزش نگاه کنم؟ یا باید آن را به چشم یک زندانبان یا یک لولوی سر خرمن بنگرم!

همین‌جا به شما توصیه می‌کنم، از درس خواندن به‌عنوان وسیله‌ای برای سر کار گذاشتن من استفاده نکنید. در درجه اول، برای من که به تدریج بزرگ می‌شوم، جایی بین خودتان در نظر بگیرید تا از این طریق ما بتوانیم بهتر با هم مواجه شویم. من بعدها بیشتر راجع به این موضوع صحبت خواهم کرد. در درجه دوم هم شیوه رفتار درست با من را بیاموزید تا مجبور نشوید از روش‌های غلط استفاده کنید!

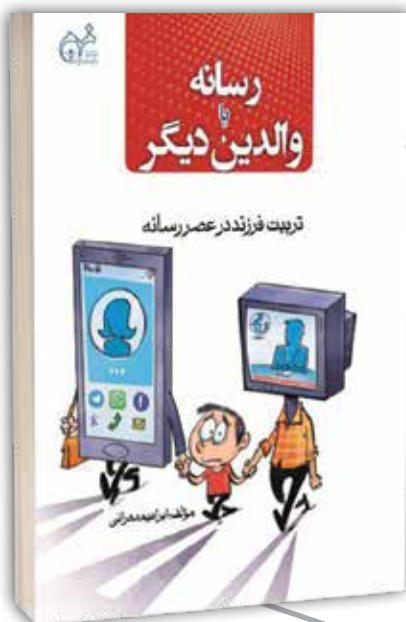

نویسنده در این کتاب، به عمد، از فضای علمی و تخصصی رسانه و ارتباطات خارج شده و متناسب با نیاز عامه مردم، به‌عنوان مخاطب اصلی «نهضت سواد رسانه‌ای»، محتوای خود را با بیانی ساده و روان، اما در قالبی جذاب و متفاوت ارائه کرده است.

در بخش ابتدایی کتاب، مقدماتی در مورد سواد رسانه‌ای و لزوم پرداختن به «نهضت سواد رسانه‌ای» به‌عنوان نیاز امروز کشور مطرح شده است. در ادامه، در قالب ۱۵ فصل، نکاتی راهبردی برای استفاده صحیح و بهینه از رسانه‌های گوناگون ارائه شده‌اند. به همین منظور، این کتاب «۱۵۰ هشتگ» نامیده شد؛ ۱۵ فصل و در هر فصل ۱۰ نکته راهبردی که در مجموع می‌شود ۱۵۰ نکته راهبردی برای استفاده از رسانه‌ها.

فصل‌های اصلی کتاب عبارت‌اند از: کلیات رسانه‌ها، کتاب، نشریات، رادیو و موسیقی، عکس، تلویزیون و ماهواره، فیلم و سینما، رایانه، بازی‌های ویدئویی، اینترنت، رسانه‌های اجتماعی، تلفن همراه، سبک زندگی، تبلیغات و اخلاق رسانه‌ای.

روی جلد کتاب این توضیح آمده است: «برای آنهایی که ارزش استفاده هوشمند و مهارت مدیریت رسانه‌ها را می‌دانند.»

امروزه، با ظهور رسانه‌های گوناگون در عرصه زندگی بشر، اغلب افراد، اعم از والدین و فرزندان، بیشتر وقت خود را در اختیار رسانه‌ها قرار می‌دهند. به این ترتیب، گویی نقش تربیتی والدین و خانواده بر عهده این رسانه‌ها قرار گرفته است. در این کتاب، پس از بررسی نقش خانواده در تربیت فرزند از منظر اسلام، شرایط فعلی خانواده بیان شده است و در ادامه برخی از علل نقش‌آفرینی رسانه‌ها در تربیت فرزندان امروز مطرح می‌شوند. در پایان راهکارهایی برای مواجهه فعال با رسانه‌ها و رفتار مناسب با فرزندان در این دوران ارائه می‌شوند.

مبارک باد دهم فجر انقلاب اسلامی

درباره راه‌پیمایی بیست‌ودوم بهمن... ملت ما واقعاً همت کرده‌اند؛ شوخی نیست که چهل سال در زمستان، هوای سرد، زیر برف، در یخبندان، در شهرهای مختلف کشور - یعنی همه جای کشور - مردم در سالگرد انقلاب بیرون آمدند و حضور خودشان و اجتماع عظیم خودشان را به رخ دشمن‌ها کشیدند. سالگرد جشن‌های ملی کشورها را شما نگاه کنید؛ چهار نفر می‌آیند آنجا می‌ایستند، یک عده‌ای هم در مقابل آن‌ها رژه می‌روند. حضور مردمی، آن هم با این عظمت، آن هم چهل سال پی‌درپی، آن هم با این همه تخریبی که دشمنان کرده‌اند و هر سالی به یک جوری خواسته‌اند یک حرفی بزنند که شاید تضعیف کنند [اما] نشده [است].

بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار اقشار مختلف مردم
۹۸/۱۱/۱۶

